

kelende kragt, en naauwlyks eenige faamen-trekkende: de fmaak is byna enkel kruidagtig; zo dat zulks alleen genoeg is, om den bynaam van *Fatuum*, dwaas, door den Hr. Ray 'er aan gegeeven, staande te houden.

BUXI lignum [L.] & *folia* [E.]: *Buxi arborescentes*. C. B. De Busboom; de bladeren en het hout.

De *Busboom* is een kleine boom, die in sommige deelen van *Kent* en *Surry* groeit. Het hout heeft eene geele kleur, is veel harder, vastter, en zwaarder, dan eenig ander hout van *Europa*. De bladeren hebben eenen sterken walgenden fmaak, en, als ze verscht zyn, eenen stinkenden reuk: zy worden gezegd sterk den buik te zuiveren, door de gifte van een Drachma. Een Afkookfel (y) van het hout wordt door sommige aangepreezen, als een sterk zweetmiddel (z), beeter zelfs als *Guajacum*: Doch de fmaak ontdekt veel eer, dat het de hoedanigheden van dat hout niet eens bezit. Ondertusschen worden tegenwoordig noch het hout noch de bladeren van den Busboom gebruikt tot eenig ander einde, dan tot het distilleeren van eene vuurige Olie (a) [L.]; en zulk eene Olie van byna dezelfde hoedanigheid, kan men, door dezelfde behandeling, byna van alle houten verkrygen.

CACAO [E.] Chocolaat Nooten.

Deeze Nooten zyn de vrugt van eenen Americaanschen boom, die naar amandelen gelykt. Het voornaamste gebruik deezer nooten heeft plaats in 't bereiden van dien voedenden drank, dien men *Chocolade* noemt. Dit is een zagt, vetagtig, voedend vogt, dat bekwaam is om de scherpe vogten te verzagten; en van grooten dienst in teeringagtige ziekten; voornaamelyk als hy met melk en maar een weinig specerye bereid wordt.

CALAMINARIS LAPIS. [L. E.] Calamyn steen.

Deeze delfstoffs wordt overvloedig in Engeland, Duitſchland en andere Landen gevonden.

den, het zy in onderscheidene Mynen, of met de Ertsen van verscheidene Bergstoffen vermengd. Het is doorgaans van eene gryze, bruine, geele, of bleek roode kleur; zeer hard, hoewel niet hard genoeg, om 'er vuur uit te slaan met staal. Het is van sommige aangezien voor eene enkele Aarde, van anderen voor eene yzer-Erts: laater proeven hebben ontdekt dat het eene Erts van Spiauter (b) is. De Calamyn steen is doorgaans uitgebrand, of tot kalk gebrand (c) eer hy in dewinkels komt, om 'er een zwavelagtige of rottekruidagtige stoffe (d), die men onderfelt in de ruuwe Delfstoffs begrepen te zyn, uit afteſcheiden; en om hem gemakkelyker tot een fyn poeder te kunnen vryven. In deezen staat wordt hy gebruikt in Oogwaters (e) tegens afvloeiingen van dunne scherpe vogten op de Oogen; om vogtige, loopende zweeren op te droogen; en ontvellingen te heelen. Hy is de grondslag van eene Winkelbereiding, zynde eene wasch zalve tegen zweeren (f).

CALAMINTHÆ folia: *Calaminthæ pulegii odore seu nepetæ* C. B. *Calaminthæ foliis, ovatis obtusis, caule procumbente* Halleri. Veld-Calamint, Berg-munt; de bladeren 'er van. [L.]

Dit is eene laage plant, die in 't wilde groeit, langs de heggen en hooge wegen, en in drooge zandige gronden. De bladeren hebben eenen levendigen heeten fmaak, en ruiken sterk naar Poly: als geneesmiddelen verschillen zy anderszins weinig van wilde munt, dan dat ze wat heeter zyn en minder aangenaam ruiken; welke laatste omſtandigheid der Calaminteden voorrang bezorgd heeft in de Moederkwaalen. (g)

CALAMINTHÆ MONTANÆ folia: *Calaminthæ flore magno vulgaris* J. B. Gemeene Calamint, de bladeren 'er van. [E]

Deeze plant is onder ons, niettegenstaande derzelver naam, lang zoo gemeen niet, als de voorgaande, welke haare plaats, op de markten, doorgaans ingenomen heeft: hierom heeft

(y) Decoſtio. (z) Sudorificum. (a) Oleum empyreumaticum. (b) Zincum. (c) Calcinatus. (d) Materia sulphurea aut arsenicalis. (e) Collyria. (f) Epuloticum ceratum. (g) Casus hysterici.

heeft het COLLEGIE van Londen deeze Bergmunt nu laten vaaren, en de andere aangenomen. De Bergmunt (*b*) is ook zoo kragtig niet, als de voorgaande soorte: want de smaak is flauwer; en de reuk komt naby aan die van de wilde Munten, zonder iets van den sterken geur der Poly van de andere te bezitten.

CALAMI AROMATICI radix: *Acori veri, sive Calami aromatici officinarum.* C. B. Lieflyk ruikende Lies, of Lisch; de wortels 'er van. [L. E.]

Deeze Lieflich (in Holland gemeenlyk *Calmus* genaamd) gelykt, ten aanzien der bladeren, naar de gemeene *Iris*; maar in andere opzichten verschilt zy zeer veel daar van: de steel groeit digte by de bladeren uit: de onderste helft, waar aan de bloemen voortkomen, is rondagtig; het gedeelte dat daar boven is, breed, gelyk de andere bladeren: de bloemen zyn zeer klein, witagtig en staan op een soorte van bol, die omtrent de dikte van een vinger heeft. Deeze groeit overvloedig in slooten en moerasige plaatsen, omtrent Norwich en andere plaatsen van dit Yland; in de Rivieren van Holland; in Zwitserland; en in andere Landen van Europa. Men heeft de Winkels gemeenlyk voorzien met gedroogde wortels uit de Levant, welken niet beeter schynen te weezen, dan die in onzen eigen grond wasfen.

De wortel van *Calmus* is vol leeden, gekronkeld, een weinig plat aan de zyden, van binnen wit van kleur, en los sponsagtig van weeffel: zyn reuk is sterk; de smaak heet, fcherp, bitteragtig en speceryagtig; beiden zoo wel de reuk als de smaak, worden door het uitdroogen verbeterd. Deeze wortel wordt doorgaands aangemerkt, als een windbrekend (*i*) geneesmiddel, en als een middel voor de Maag (*k*), en als zodanig ook somtyds in de Praktyk gebruikt. Sommigen zeggen, dat deeze wortel alle andere plantgewasfen, die deeze Noorder luchtstreeken voort-

brengen, in speceryagtigen geur, overtreft; doch die geenen, welken ik gelegenheid gehad heb te onderzoeken, moesten het, in dit opzigt, by veelen van onze gemeene planten verliezen. Nogthans is hy een fraaije specery. Hy is een innengfel in de *Mithridaat* en *Theriaca* van de *Londensche Apotbeek*, en in de speceryagtige Maagtrekfels (*l*), en het saamgesteld Poeder van *Kalfsvoet* (*m*), van de *Edinburgsche Apotbeek*. De versche wortel gekonfyt, op dezelfde wyze, als in onze Apotbeek is voorgeschreven, om de Wortels van *Zee-kruiddistel*, of *Duivels-naaigaaren* te konfyten, wordt gezegd te Konstantinopelen gebruikt te worden, als een voorbehoedmiddel (*n*) in besmettelijke ziekten (*o*). De bladeren deezer plante hebben eenen zoeten welriekenden reuk, veel aangenaamer, hoewel zwakker, dan die van de wortels.

CALENDULÆ flores: *Calendula sativa Raji: Calendula flore simpliciter.* J. B. Tuin-Goudsbloem; de Bloemen. [E.]

Dit kruid is zeer gemeen in de Tuinen, waar het den meesten tyd van den Zomer in bloem gevonden wordt. Goudsbloemen worden geoordeeld openende en verdunnende (*p*) te zyn; gelyk ook Maagversterkende (*q*), verdryvende (*r*), en zweetverwekkende (*s*): voornaamelyk zyn ze vermaard in opstoppingen der pisse (*t*), de Geelzugt, en om de kinderpokjes uit te dryven: Doch derzelver blykbaare hoedanigheden geeven weinig grond tot deeze kragten: want zy hebben naauwelyks eenigen smaak en niet veel reuk. De bladeren der plante ontdekken eene lymagtige zoetigheid, verzeld van eene langduuriger zeepagtige prikkeling en hitte: deeze eigenschappen schynen bekwaam te zyn, om aan sommige nuttige oogmerken te beantwoorden, als een prikkelend (*v*), openend (*x*), en scheurbuik- tegenstaand geneesmiddel. (*y*)

CALX VIVA. [L. E.] Levendige Kalk. De levendige Kalk wordt doorgaands, by ons,

(b) *Calamintha montana.* (i) *Carminativum.* (k) *Stomachicum.* (l) *Tinctura stomachica.* (m) *Arum.* (n) *Præservativum.* (o) *Morbus epidemicus.* (p) *Aperientes & attenuantes.* (q) *Cardiaci.* (r) *Alexipharmaci.* (s) *Sudorifici.* (t) *Ostruções urinæ.* (v) *Stimulans.* (x) *Aperiens.* (y) *Antiscorbuticum.*

ons, gemaakt van krytagtige steenen, die tot kalk gebrand worden. Alle kryten, en Marmers, en 'in 't algemeen alle de delfstoffelyke Aarden, die in zuuren ontbonden word, verbranden tot kalk; met dit onderscheid, dat de kalk sterker is, naar dat de steen vastter is. In de Landen, die aan Zee liggen, gebruikt men Zeeschulpen, by gebrek van bekwaame steenen, welke eene kalk uitleeveren, die in de meeste opzigten met de steenkalk overeenkomt.

Alle deeze Kalken zyn, als ze eerst gebrand zyn, zeer scherp en bytende. In deezen staat wordenze in sommige uitwendige gebruiken, als een middel om 't haar uit te byten (z), aangewend; om zwavel in water te doen oplossen; [L.] en om de kragt van vaste Loogzouten te vermeerderen, het zy met oogmerk om het als een brandmiddel (a) te gebruiken, [L. E.] het zy om dezelve bekwaam te maaken, tot het gereeder ontbinden van olien, in het Zeep maaken. [L.] Als de Kalk eenen langen tyd aan de lucht is bloot gesteld geweest, valt zy allengs tot poeder, en verliest zeer veel van haare scherpteid.

Water, dat aanstonds op de Kalk gegooten wordt, neemt eene groote meenigte van dezelve op: en deeze oplossing heeft eenen sterken smaak, is wat saamentrekkende (b), droogt den mond op, en is verzeld van eene soorte van zoetigheid. Dit vogt bruifcht niet op, noch met zuuren (c), noch met Loogzouten (d); doch wordt door de laatste troebel en melkagtig gemaakt: het belet de stremming van melk, en hierom heeft men het somtyds gebruikt, onder de koeldranken van Melk vermengd: als het met uitgeperste Olie geschudt wordt, vereenigt het zich daar mede tot een dik saamenmengsel, welk door Doct. Stare tegens branden en ontsteekingen aangepreezen is. Beiden, zowel de enkele ontbinding der Kalk, als de ontbinding, die met andere stoffen bezwangerd is, worden als Winkelbereidingen voorgeschreven, onder de tytels van enkele en saamengestelde Kalkwateren. [L. E.]

Kalkwater, tot de hoeveelheid van een vier-

de part van een pint, drie of viermaalen daags gedronken, en eenen geruimen tyd daar mede aangehouden, is dientig bevonden in scrophuleuze gebreken, en andere hardnekkige langdurende ongemakken. Gemeenlyk bevordert het de pis, en niet zelden de ontlafing van de huid: meestentyd maakt het hardlyvigheid, en somtyds moeilyke verstoptheid, ten zy dat 'er tydig in voorzien worde door tusschenkomst van bekwaame geneesmiddelen. Het doet in 't algemeen goeden dienst in zwakheid en slapheid der Ingewanden; en byzonder wordt het aangepreezen in die van de pis en vrouwelyke vaten. Doch men moet zorg dragen, dit geneesmiddel niet al te rykelyk te gebruiken in heete en galagtige gestellen, of als de Lyder veel vermagerd is, of de eetlust zwak, of ten tyde van eenige hachlyke en regelde ontlafingen (e). Deszelfs voornaamste gebruik komt in koude, vogtige, traage, en lyvige gestellen te stade.

Dit vogt is onlangs bevonden een kragtig ontbindend middel (f) van den Graveelsteen: het kalk water, dat van gebrande Oesterschulpen bereid wordt, is, tot dit einde, een veel kragtiger scheivogt bevonden, dan dat van steenkalk gemaakt wordt; dewyl de ontbindende kragt van 't eerste meer dan eens zo groot is, als die van 't laatste. Zie een Geschrift over dit onderwerp in de Edinburgsche Proeven, V. Boekd. Art. 69. Verkort. 1: Deel. pag. 471.

CAMPECHENSE LIGNUM, zie LIGNUM CAMPECHENSE.

CAMPHORA. [L. E.] Kamfer is een hard saamenstremfjel, dat uit het hout en de wortels van eenen boom, die in Japan groeit, getrokken wordt, door eene bewerking, welk naar die gelykt, waar door wezendlyke Oliën verkreegen worden. Als het eerst uit het hout opgeheven wordt, vertoont het zich bruinagtig; saamengesteld uit halfdoorfchynende korls, met slyk vermengd: in deezen staat wordt het door de Hollanders uitgevoerd, en door eene tweede

(z) Depilatorium. (a) Causiticum. (b) Stryptica. (c) Acida. (d) Alkalina. (e) Evacuaciones criticales & periodicales. (f) Efficax dissolvens.

tweede opheffing gezuiverd; waar na het tot brooden gemaakt wordt (hoedanig het tot ons gebragt wordt), waarichynelyk door het in beslooten Vaten te gieren; want deeze gedaante neemt het in de opheffinge niet aan.

De zuivere Kamfer is zeer wit, doorschynend, eenigzins vetagtig op het gevoel; van een bitteragtigen, speceryagtigen scherpen smaak, en nogthans verzeld van eene merkelyke koelheid; van eenen zeer welriekenden reuk, dié wat naar Rosemaryn gelykt; maar veel sterker is. Het is geheel vlug en ontvlambaar; en kan in geest van wyn, oliën, en in zuuren (g) van delfstoffen opgelost worden; maar niet in water, loozoutagtige vogten (h), of de zuuren uit het ryk der planten (i). Dit saamenstremfel wordt gehouden een der kragtigste zweetmiddelen (k) te zyn; en is lang vermaard geweest in koortsen, kwaadaartige en aanstekende ziekten: in razerny, waarin de slaapverwekkende middelen (l) seilen, en de toevallen dikwerf vermeederen, is dit geneesmiddel menigmaal geslaagd.

Frederik Hoffman heeft eene opzettelyke verhandeling geschreven, over het inwendig gebruik der Kamfer, als het veiligste en voortreffelykste (m): het wezendlyke zyner Waarneemingen is, dat de Kamfer zeer schielyk door 't gantsche lichaam schynt heen te dringen, en de doorstraling merkelyk te vermeederen: dat dezelve, schoon tot de hoeveelheid van een half Drachma, in geest van wyn ontbonden, en behoorlyk verdund, ingegeven, de pols niet aanzet, noch eenige hitte verwekt, maar veel eer eene merkelyke verkoeling omtrent het hart en daar by gelegene ingewanden van de borst (n) veroorzaakt: dat, als men eenigen tyd met derzelver gebruik aanhoudt, het bloed merkelyk vloeijender wordt, en de hoeveelheid van wateragtig wey, waar mede 't gantsche gestel te voren vervuld was, merkelyk verminderd wordt: dat de Kamfer, in kwaadaartige koortsen, en alle scherpe of langduurige ziekten, die uit een scherpen of ver-

rotten staat der sappen voortkoomen, uitnemende uitwerkingen heeft; dat ze de sappen verbeert door de scherpeheid te verblomen, de verrotte stoffe der ziekte door de zweetgaten uittedryven, en ontsteeking of versterking (o) voortkoomen, als 'er voor af eene gesteldheid toe is: dat ze, door de vaten te versterken, bloedvloeijingen (p), die in scherpe koortsen voorvallen, stuit, en hachlyke en regelde (q) ontlastingen bevordert: dat zy zelfs het fenyn der Venusziekte uitdryft; en dat hy voorbeelden gekend heeft, die door Kamfer alleen van de besmettinge dier ziekte (r) geneezen zyn, alleenlyk een buikzuiverend middel hebbende laten voorafgaan: en dat hy in versche besmettingen geen geneesmiddel gevonden heeft, dat in uitwerkinge hier by haalen kan. In gevallen van ontsteeking (s), waar een overhelling is tot versterking, heevige hitte, dorst, of waar de huid droog en gebarsten is, het zy voor, of na, dat 'er ylhoofdigheid ontstaen is, hebben kleine giften van Kamfer, met Salpeter vereenigd, gelukkige uitwerkingen; verminderende byna onmiddelyk de toevallen, en veroorzaakende een geruften slaap en overvloedig zweet, zonder den Lyder te vermoeijen. Hy merkt verder aan, dat dit enkel Geneesmiddel de kwaade uitwerking der geneesmiddelen, die meer prikkelen, door zyne ontsteeking tegenstaande eigenschap (t) verhindert: dat de Spaansche Vliegen (v), en de scherp prikkelende buikzuiverende (x) en pisdryvende middelen (y) veel zagter en veiliger in hunne werkinge worden.

De gemeene gifte van Kamfer is van één grein tot tien. De Winkelbereidingen, die 'er van gemaakt worden, zyn, een Koeldrank (z) [L.], een Amandelmelk (a) (E.), tot inwendig gebruik; en eene ontbinding in verbeterden Geest van wyn (b) [L. E.], en in uitgeperste Olie [E.], tot uitwendige middelen. Ook is het een innengfel in de pynstillende Elixer (c), in het gekamferde vitrioolwater (d) [L.] in de gekamferde witte Zalve

(g) *Acida mineralia.* (h) *Liquores alcalini.* (i) *Regnum vegetabile.* (k) *Diaphoretica.* (l) *Opiata.* (m) *De Camboræ usu interno securissimo & præstantissimo.* (n) *Præcordia.* (o) *Sphacelus.* (p) *Hæmorrhagines.* (q) *Evacuationes criticales & periodicales.* (r) *Lues.* (s) *Casus inflammatorii.* (t) *Qualitas antiphlogistica.* (v) *Cantharides.* (x) *Cathartica.* (y) *Diuretica.* (z) *Fulapiam.* (a) *Emulsio.* (b) *Spiritus vini rectificatus.* (c) *Elixir paregoricum.* (d) *Aqua vitriolica Camphorata.*

ve (e), en de zeepagtige smeering. [L. E.] (f).

CANCORUM CHELÆ. [L. E.] Kreefts-schaalen: de zwarte tipjes der schaa- len van de gemeene Zee-kreeft, of *Cancer marinus*.

CANCORUM OCULI dicti. [L. E.] Kreefts Oogen zoo genaamd: Deezen zyn steenagtige saamengroefels, die in 't hoofd, of veel eer in de maag van den *Astacus fluviatilis*, of rivier kreeft, gevonden worden.

De eenige kragt deezer enkele geneesmid- delen is, de zuurheden in de eerste wegen (g) op te slopen. De schaa- len komen, als een innengfel, in een Winkel koekje, en gee- ven den naam aan een poeder, dat daar toe gebruikt wordt. Ook zynze innengfels in eenige andere saamenmengfels voor de Win- kels, waar in zy niet veel voordeel schynen te doen; te weeten; het saamengestelde poeder van Kalfsvoet (b), het poeder van de Tegen- gift wortel (i), en 't hartversterkend Con- fect (k).

De meeste Schryvers over de *Materia Me- dica* zeggen, dat de Kreefsoogen dikwyls na- gemaakt worden, uit pypaarde, of een sa- menmengfel van kryt en slymagtige zelfstan- digheden. Doch, als dit bedrog waarlyk ge- pleegd wordt, kan het ligtelyk ontdekt wor- den; dewyl het bladeragtig weeffel, dat in de oprechten ontdekt wordt, aan de nagemaak- ten ontbreekt, als men ze in stukken breekt; dezelve veel eer het water intrekken; aan de tonge blyven hangen; en in wyn ontbonden worden, of zelfs in sterker zuuren, die met water verdund zyn, of geheel en al, of ge- heel niet, of by kleine stukjes en brokjes; daar de oprechte Kreefsoogen, in deeze vog- ten geteerd zynde, zagt en doorschynend wor- den, en derzelve oorsprongkelyke gedaante dezelve blyft: deeze verandering is aan het aardagtig gedeelte toe te schryven, waar van derzelve ondoorschynendheid en hardheid af- hangt; want dit aardagtig gedeelte wordt door

de zachte werking van den Azyn, die de lym- agtige stoffe onbeschaadigd laat, ontbonden.

CANELLA ALBA: *Cinnamomum, sive Canella tubis minoribus alba* C. B. *Cortex Winteranus falso dictus* Park. *Canella alba*; Witte kaneel.

Dit is een bast, die tot lange pypen wordt opgerold, dikker dan Kaneel, en zo wel van binnen, als van buiten van eene witte kleur, die zagtelyk naa het geele helt. Het is de vrugt van een hoogen boom, die in grooten overvloed in de laage Landen van *Jamaica* en andere *Americaanfche* Eylanden groeit, en door den Ridder HANS SLOANE *arbor baccifera laurifolia aromatica, fructu viridi calyculato racemoso*, genoemd wordt. De *Canella*, of witte Kaneel is de binnenste bast, die van een buitensten dunnen ruuwen ontdaan, en in de schaduwe, of buiten de zon gedroogd is. De Winkels onderscheiden twee foorten van witte Kaneel, die in lengte en dikte der pypen van elkanderen verschillen: doch zy zyn beiden van den zelfden boom, de dikker van den stam, en de dunner van de takken. Deeze bast is een heete prikkelende specery, en niet van de aangenaamste foorte: ook zyn alle de bereidingen van denzelven niet zeer aangenaam. Men heeft denzelven onlangs somtyds ontmoet in voorschriften, die op staande voet gereed gemaakt worden, en is een innengfel in de winkel bereiding *Hiera Picra*, en de *Tinctura sacra* [L.] en in het *aqua Raphani*, en *Pulvis ari compositus*. [E.]

CANNABIS SEMEN, *semen: Cannabis sativa*. C. B. Hennep, of Kennep; het Zaad 'er van. [E.]

Deeze plant heeft, als ze versh is eenen vunzigen reuk: het water, waarin de steelen gerot worden, om 'er de taaije schil tor be- werking en gebruik te ligter te doen afschei- den, wordt gezegd geweldig vergiftig te zyn, en zyne uitwerkingen byna zoo haast voort te brengen, als het gedronken wordt. Ook heeft het Zaad eenigen reuk van het kruid; doch de

(e) *Unguentum Camphoratum album.* (f) *Linimentum saponarium.* (g) *Prims viz.* (b) *Pulvis compositus.* (i) *Pulvis contrajerva.* (k) *Confectio cordialis.*

de smaak 'er van is vet- en zoetagtig; en door uitperlinge leevert het eene groote menigte smaakelooze Olie uit: hierom wordt het (in melk gekookt, of met water tot een amandelmelk gestampt en gewreeven zynde) aangepreezen tegen hoesten, heete pis, en dergelyke ongemakken meer. Men zegt ook dat het Kennepzaad dienstig is in gevalle, dat men zyn water niet kan houden (l), en om de liefde lusten (m) te bedwingen; doch de ervarenheid bevestigt niet, dat het eenige zodanige kragten heeft.

CANTHARIDES. [L. E.] Spaansche Vliegen.

Deze gekorvene Diertjes hebben eene blinkende groene kleur, doormengd met meer of minder blaauw en goudgeel. Zy worden, aan verscheidene soorten van boomen hangende, gevonden in Spanje, Italië, en Frankryk: de grootste, en die meest geagt zyn, koomen uit Italië.

De Spaansche Vliegen zyn ten uiterste scherp: als ze op de huid gelegd worden, ontfleekenze eerst het deel, en ontvellen het daar na: trekkende een veel volkomener blaar, dan eenig scherp middel uit de plantgewassen, en veroorzaakende eene veel overvloediger ontlasting van wey. Alle de blaartrekkende mengfels hebben de Spaansche Vliegen ten grondslage. Zie het IV. Deel. X. Hoofdst. De uitwendige toepassing van Spaansche Vliegen wordt dikwerf gevolgd van koude pis (n), verzeld van dorst en koortsagtige hitte: doch dit ongemak kan men voorkomen, door rykelyk zagte, vetagtige, of slymagtige vogten te drinken.

Spaansche Vliegen, inwendig ingenomen, veroorzaaken dikwyls eene ontlasting van bloedige pis, met schrikkelijke pyn: als de gifte groot is, schynen zy den geheelen loop der darmen (o) te ontfleeken en te verbyten; de afgang wordt slymagtig en rottig; de adem stinkend en doodagtig; in den onderbuik worden hevige pynen gevoeld; de Lyder be-

zwykt; wordt ylhoofdige, mymerend, dol, en sterft. Alle deeze schrikkelijke gevolgen zyn somtyds voortgekomen van eenige weinige greinen. *Herman* verhaalt, dat hy gezien heeft, dat een vierde van een grein de Nieren ontstak, en bloedige pis met geweldige pyn veroorzaakte. Des niet tegenstaande zyn 'er gevallen, waarin deeze prikkelende Vlieg, zelfs in grooter giften ingegeven, bevonden wordt niet alleen veilig, maar ook van zonderlinge kragt te zyn, ter geneezinge van ziekten, die weinig luisteren naar middelen van eenen zagteren aart. Want in koude slymagtige, traage gestellen (p), waarin de ingewanden overladen, en de Nieren en pisleiders (q) verstopt zyn, door eene dikke, taaije, slymagtige stoffe, hebben de Spaansche Vlieger uitmuntende uitwerkingen; hier beschermt de overvloedige slym de vaste deelen tegen de scherphheid der Vliege, tot dat zy zelve uitgedreven is; wanneer men ook met het geneesmiddel moet ophouden. *Groenvelt* gebruikt de Spaansche Vliegen met zeer goed gevolg in waterzucht, hardnekkige opstoppingen van de pis (r) en in verzweringen van de Blaas (s); geevende zeer groote giften, met Kamfer tot brokjes gemaakt; en latende tusschen beiden rykelyk amandelmelken (t), melk, of andere verzagende vogten drinken: door deeze middelen wordt de geweldige prikkeling, die zy anders zouden veroorzaakt hebben, grootelyk voorgekomen. De Kamfer brengt mogelyk zoo veel niet toe tot deeze uitwerkingen, als men zich doorgaands verbeeldt; om dat ze geene kennelyke hoedanigheden heeft, die eene groote verzagting van de scherphheid der Spaansche Vliegen kunnen belooven: Maar Salpeter (v) beantwoordt aan alles, wat de Kamfer zou kunnen uitwerken: en deeze witte melk, of verzagende slymagtige vogten, in groote hoeveelheid gedronken, zyn de beste verbeeteraars. De Spaansche Vliegen kunnen, in kleine giften, ook veilig gegeven worden in andere gevallen. *Dr. Mead* merkt aan, dat de hardnekkige druipers, die dik-

(l) *Incontinentia urinæ.* (m) *Adpetitus veneri.* (n) *Stranguria.* (o) *Canalis intestinalis.* (p) *Habitus pblegmatici.* (q) *Ureteres.* (r) *Obstinata suppressiones urinæ.* (s) *Ulcerationes Vesicæ.* (t) *Emulsiones.* (v) *Nitrum.*

dikwyls na de geneezing van venus ziekten overblyven, en die zelden naar balsmagtige geneesmiddelen luisteren, grondig geneezen worden door Spaansche Vliegen; en dat 'er ook geen kragtiger geneesmiddel is tegen ziekten van Melaatsheid; in welke laatiten, gedurende het gebruik der Spaansche Vliegen, nu en dan gevoeglyke buikzuiverende middelen moeten gebruikt worden. De beste en veiligste bereiding van Spaansche Vliegen tot dit gebruik, is een geestig Trekfel (x) [L. E.]: en in alle gevallen is het Trekfel inderdaad verre de beste wyze, om de Spaansche Vlieg in zelfstandigheid inwendig te gebruiken.

De kragten der Spaansche Vliegen kunnen 'er uitgetrokken worden door verbeeterden Geest van wyn (y), proef Geest, en water; maar klimmen niet op in distilleeringe. De Uittreksels van Water en Geest (z), trekken al zoo wel blaaren, als de Vlieg in zelfstandigheid; terwyl de overblyvende Vlieg, na dat de verscheidene scheivogten (a) hunne werkingen gedaan hebben, smaakeloos is, en in 't allerminst geene blaaren trekt, noch de huid ontsteekt.

CAPILLUS VENERIS, zie ADIANTHUM.

CAPPARIS *radicis cortex, & florum gemme: Capparis spinosa fructu minore, folio rotundo.* C. B. Kapperstruik; de bast van den wortel en de knoppen der bloemen.

Deeze is een laage prikkelige struik, die, in Italiën, en andere Landen, in 't wilde gevonden wordt: by ons wordt hy door zaaijinge op oude muuren gekweekt, waar hy zyne wortels tusschen de steenen hecht, en veele jaaren duurt.

De bast van den wortel is vry dik, afchverwig van kleur, met verscheidene dwarfe rimpels op de oppervlakte; in schyfjes gesneden en te droogen gelegd, krullen ze om tot rolletjes of pypjes. Deeze bast heeft een bit-

teragtigen scherpen smaak, hy wordt voor openende (b), en pisdryvende (c) gehouden; en wordt aangepreezen in verscheidene langduurige ziekten, om verstopheden der ingewanden (d) te openen.

De knoppen, met azyn ingezukt, worden over tafel gebruikt. Men meent dat ze den eetlust opwekken en de spysverteering bevorderen; en dat ze byzonder dienstig zyn, als afvagende (e), en openende in verstoppingen van de Lever en Milt. (f) Doch derzelver smaak en kragten zyn meer gelegen in de zoute stoffe, die in dezelve gebracht wordt, dan in de Kapper knoppen zelve.

CAPRIFOLII *folia & flores: Perichlymeni non perfoliati Germanici.* C. B. Geitenblad, Kamperfoelie; de bladeren en bloemen 'er van.

Dit is een klimmende struik, die veel in heggen groeit, en wiens schoone bloemen hem eene plaats verzorgd hebben in de tuinen. De bladeren hebben eenen onaangenaamen reuk; maar de bloemen eenen zeer lieflyken; doch de smaak van beiden is kruidagtig en wrang. Zy worden gezegd pisdryvende (g), en openende (b) te zyn; doch men heeft 'er in de praktyk al federt langen tyd geen werk van gemaakt.

CAPSICUM, zie PIPER INDICUM.

CARABE, zie SUCCINUM.

CARANNA [E.] *Caranna* Hars.

Dit is eene harsagtige zelfstandigheid, die in kleine stukken, tot brooden of vlaggen opgerold, uit nieuw Spanje, en andere gewelten van America tot ons overgebracht worden. Zy wordt gezegd uit eene soorte van Palmboom te vloeijen. Van deeze Hars wordt zelden gebruik gemaakt in de Geneeskunst, of in de Winkels gevonden, waarom het COLLEGIE van Londen dezelve van de lyft

(x) *Tinctura spiritiosa.* (y) *Spiritus vini rectificatus.* (z) *Extractus aqua & spiritus.* (a) *Menstrua.* (b) *Aperiens.* (c) *Diuretica.* (d) *Obstructiones viscerum.* (e) *Detergentes.* (f) *Obstructiones hepatis, & splenis.* (g) *Diuretica.* (h) *Aperientia.*

lyft verworpen heeft; schoon zy van dat van *Edinburg* nog behouden wordt.

CARDAMOMI MAJORIS *semen*. Groote Cardamom zaad.

De groote Cardamom is een gedroogde vrugt, of peulschil, omtrent een duim lang, bevattende, onder eene dikke huid, twee reyen van kleine driehoekige zaaden van eenen heeten speceryagtigen geur.

CARDAMOMI minoris *semen*. Kleine Cardamom. [L. E.]

Deeze vrugt is nauwelyks half zoolang als de voorgaande: doch de zaaden zyn veel sterker in reuk en smaak. Hierom heeft deeze foorte, in de winkels, al voor lange de plaats der andere ingenomen, en is de eenige, die nu wordt voorgeschreven.

De Cardamom zaaden zyn een zeer heete, aangename specery, en worden als zodanig dikwyls in de praktyk gebruikt: Men zegt, dat ze dit voordeel hebben, dat zy, onaan gezien derzelver prikkeling, niet onmiddelyk, gelyk andere foorten van Peper, de Ingewanden verhitten of ontsteeken. Zoo wel water, als verbeeterde Geest van wyn trekken derzelver kragten uit, door opgietinge, en heffenze op in distilleeringe; met dit onderscheid nochtans, dat het Treksel (i), en de gedistilleerde Geest (k), ongelyk veel aangenaamer zyn, dan het aftreksel en gedistilleerd water: het Treksel van Water (l) vertoont zich troebel en slymagtig; maar het Aftreksel (m), met Geest van wyn gemaakt, helder en doorschynend. De schillen, of bolsters der zaden, welke zeer weinig reuk of smaak hebben, kunnen 'er gemakkelyk van afgescheiden worden, door ze gesaamentlyk in een vyzel te stooten, wanneer het zaad gereedelyk fyn zal worden, en door een zeef van de schillen kunnen afgescheiden worden: Doch dit moet niet geschieden, dan kort voor dat men ze gebruikt, om dat ze, buiten de schil gehouden wordende, haastig heel veel van hunnen geur verliezen. — De Winkel bereidingen van deeze zaaden

zyn een geestryk water en Treksel (n): ook wordenze gebruikt, als een speceryagtig mengsel in verscheidene Winkelbereidingen.

CARDIACÆ folia: *Marrubii Cardiacæ dicti, forte primi Theophrasti*. C. B. Moederkruid; de bladeren 'er van.

Deeze plant wordt veel op woeste plaatsen, en het grootste deel van den Zomer in bloem gevonden. De bladeren hebben eenen bitteren smaak, en vry sterken reuk; zy worden daar voor gehouden, dat ze dienstig zyn in Moederkwaalen (o), dat ze de Maag versterken, en de pis bevorderen: en waarlyk, men kan uit derzelver reuk en smaak oordeelen, dat derzelver geneeskragten aanmerkelyk zyn, schoon ze nu uit de *Londensche* en *Edinburgsche* Apotheken verworpen zyn.

CARDUI BENEDICTI folia semen, *Cnici sylvestris hirsutioris sive Cardui benedicti*. C. B. *Cardui lutei procumbentis, sudorifici & amari Morison*. Gezegende Distel, de bladeren [L. E.] en de zaaden [E.] 'er van.

Dit is een jaarlyksche plant, die in de Tuinen gekweekt wordt: zy bloeit in Juny en July, en brengt haar zaad tot rypheid in den herfst. Het kruid moet versaaemeld worden, als het in bloem staat; het moet buiten de zon gedroogd, en in eene zeer drooge en luchtige plaats bewaard worden, om voor te komen, dat het niet rotte, of schimmelig worde, dat het zeer ligt doet: De bladeren hebben eenen doordringenden bitteren smaak, doch niet heel sterk noch langduurig; verzeld van eenen onaangenaamen geur, waar van ze, door het bewaaren, in eene groote maate bevryd worden. Water trekt, in een korten tyd, zelfs zonder hitte, de ligste en aangenaamste deelen deezer plante 'er uit: en als de werking eenige uren lang vervolgd wordt, worden ook de onaangenaame deelen opgenomen: maar een lange kooking is zeer walglyk en beledigend voor de Maag. Verbeeterde Geest van wyn daarentegen verkrygt een zeer liefly.

(i) *Tinctura*. (k) *Spiritus distillatus*. (l) *Infusio aqua*. (m) *Tinctura spiritus vini*. (n) *Aqua spirituosæ & Tinctura*.

lieflyken bitteren smaak, welke onbeschadigd in het Uittreksel blyft.

De kragten deezer plante schynen in de tegenwoordige praktyk weinig bekend te zyn. Het walgend Afkookfel (*o*) wordt somtyds gebruikt om te doen braaken; en een sterker trekfel 'er van (*p*) om de werking van andere braakmiddelen (*q*) te bevorderen. Doch dit fraaije bitter kan met voordeel tot andere einden gebruikt worden, als 't maar van de walgende deelen van 't kruid ontdaan is. Menigmaalen heb ik uitsteekende uitwerkingen van een ligt trekfel (*r*) van de gezegende Distel ondervonden, in verlooren eetlust; wanneer de maag door onmaatigheid ontsteld was. Een sterker trekfel, in koud of warm water gemaakt, en rykelyk 'er van gedronken, verwekt, als men den Lyder warm houdt, een overvloedig zweeten, en bevordert alle de afscheidingen (*s*) in 't algemeen.

De Zaaden deezer plante zyn ook zeer bitter, en zyn somtyds met het zelfde oogmerk, als de bladeren, gebruikt geweest. Het COLLEGIE van *Edinburg* maakt ze tot een inmengsel in het Aftreksel voor de Maag. (*t*)

CARICÆ. [L. E.]; Vygen, de gedroogde vrugt van de *ficus Communis*. C. B.

Het voornaamste gebruik van deezen is dat van een zagt, en verzagtend (*v*) zoet; tot dit einde komen ze in de Borstdranken (*v**), en de streelende sliksarten (*x*) der Winkels. Ook worden ze van sommigen gehouden voor ettermaakende (*x**); en hierom hebben ze eene plaats verkreegen in de rypmaakende pappen (*y*).

CARLINÆ, seu *Chameleontis albi radix*: *Carlinæ acule magno flore albo*. C. B. Karlyn Distel; de wortel 'er van. [E.]

Deeze is een zeer prikkelende soorte van Distel, die in de zuider deelen van Frankryk, Spanje, Italiën, en op de bergen van Zwitserland van zelfs groeit; waar van daan de gedroogde wortels tot ons overgebracht wor-

den. Deeze wortel is omtrent een duim dik, van buiten heeft hy een bleeke roeflagtige bruine kleur; geknaagd, als 't ware, op de oppervlakte, en met eene menigte kleine gaatjes doorboord zynde, ziet hy 'er uit, als men hem doorsnydt, even als of hy van de wurmen gegeten was. Hy heeft een sterken reuk, en eenen scherpagtigen, bitteragtigen eenigzins speceryagtigen smaak. De Karlyn Distel heeft men aangemerkt als een heet zweetverwekkend (*z*), en verdryvend (*a*) middel; en zy is voor eenigen tyd, by de buitenlandsche Geneesheeren, in groote achtinge geweest; maar kwam by ons nooit veel in gebruik; de tegenwoordige praktyk heeft ze gantschelyk verworpen; en men zal ze weinig in de Winkels ontmoeten. *Frederik Hoffman*, de Oude, verhaalt, dat hy waargenomen heeft, dat een afkookfel van dezelve, in vleeschnar, braaking verwekt.

CARPOBALSAMUM: *Fructus balsami Syriaci ruta folio*. C. B. Balsam-Vrugt. [L.]

Dit is de vrugt van den boom, die den Opopalsam of den Balsam van Gilead uitlevert. Zy heeft byna de gedaante van een erwte, is wit van kleur, en in een donker bruinen gekronkelden bast ingesloten. Als deeze vrugt haare volkomenheit en rypheit heeft, is ze van eenen aangenaamen heeten gloeienden smaak, en van eenen welriekenden reuk, gelykende naar dien van den Opopalsam zelve. Zy wordt zeer zelden in de Winkels gevonden; en die wy nu en dan ontmoeten heeft byna altyd haaren reuk en smaak geheel en al verlooren. In dit Land is zy van geen ander gebruik, dan als een inmengsel in de *Miibriddaat*, en de *Theriaca*, in welke beiden het COLLEGIE de *Cubabe*, of staart-peper, in derzelve plaatse voorschryft.

CARTHAMI semen: *Cartami officinarum flore croceo Tourn*. Basterd saffraan of Saffraanbloem; het zaad 'er van.

De basterd Saffraan is een soort van zagte Distel,

(*o*) Decoctio. (*p*) Infusio. (*q*) Emetica. (*r*) Infusio. (*s*) Secretiones. (*t*) Tinctura stomachica. (*v*) Emolliens dulce. (*v**) Decoctiones pectorales. (*x*) Elüaria lenitiva. (*x**) Suppurantes. (*y*) Cataplasmata. (*z*) Diaphoreticum. (*a*) Alexipharicum.

Distel, met eenige weinige prikkels aan de randen der bladeren. Op sommige plaatsen van Duitschland wordt ze in groote menigte gereeld; van waar de overige deelen van *Europa* voorzien worden met de Bloemen, als eene Verfdrogerij, en met de Zaaden, als een Geneesdrogerij. Als de Bloemen wel gedroogd worden, zyn ze niet gemakkelyk van de oprechte sassafras te onderkennen op het bloote oog; maar derzelver gebrek aan reuk ontdektze wel haast. Het zaad is wit, glad, van eene langwerpige ronde gedaante, doch met vier merkelyke hoeken, omtrent een vierde van een duim lang, en zoo zwaar, dat het in 't water zinkt; het is van eenen lymagtigen zoeten smaak, welke in korten tyd scherp en walgagtig wordt. Dit Zaad is beroemd geweest, als een buikzuiverend (*b*) middel: het werkt zeer langzaam en ontdekt meestentyd de Ingewanden, voornaamelyk als het in zelfstandigheid ingegeven wordt; doch met speceryagtig gedistilleerd water gevreeven, leverenze eene Amandelmelk (*c*) uit, die minder beledigend, en ook minder in uitwerking is, dan gemeene buikzuiverende middelen.

CARUI, *Carvi*, seu *cari*, semen: *Cuminum pratensis carui officinarum*. C. B. Karrewey: de Zaaden 'er van. [L. E.]

Karrewey is een kroontjesdragende plant (*d*), die by ons, zoo wel voor de keuken, als tot geneeskundig gebruik, in de tuinen gekweekt wordt. De Zaaden hebben eenen speceryagtigen reuk, en eenen heeten prikkelden smaak: zy behooren onder de vier groote heete Zaaden; en worden dikwerf gebruikt als Maag- en Windbreekende middelen (*e*), in windkolieken en diergelyke ongemakken. Derzelver Winkel bereidingen zyn, eene wezendlyke Olie (*f*) [L. E.] en een geestryk water [L.]; ook zynze een inmengsel in het saamengesteld Jenever water (*g*), het Aftreksel van zenebladeren (*h*), het Aftreksel voor de Maag (*i*), het Honichsyroopje van krosflook

(*k*), de sliksensy van Laurierbeziën (*l*), en van Scammonie, het pynstillend Conferf, *Philonium*, en de Commyn-zaad pleister. [L.]

CARYOPHYLLA AROMATICA. [L. E.] Kruidnagelen.

Kruidnagelen zyn de bloemknoppen (en niet de vrugt, gelyk men doorgaans geloofft) van eenen boom, die naar den Laurier gelykt, en in de Oost-Indiën groeit. In gedaante gelyken zy eenigzins naar een korten dikken nagel: binnen in elken kruidnagel vindt men een stampertje en bloemdraadtjes met derzelver helmpjes, gelyk in andere bloemen: aan 't dikke einde, schieten uit de vier hoeken vier kleine punten uit, als een star, in 't midden van welken een rond balletje is, welk uit vier kleine blaadertjes, die de onuitspreide bloembladen (*m*) uitmaaken, saamengesteld is.

De Kruidnagelen hebben eenen sterken, aangenaamen, speceryagtigen reuk, en eenen bitteren prikkelden smaak, die mond en keel byna in brand steekt. De Hollanders, van welken wy deeze specery hebben, vermengen dikwils met dezelve kruidnagelen, die van hunne olie beroofd zyn: deezen, alhoewel met den tyd een groot gedeelte van den reuk en smaak uit de anderen weder aanneemende, kunnen ligtelyk onderkend worden, door derzelver zwakker geur en ligter kleur. De Kruidnagelen, als geneesmiddelen beschouwd, zyn zeer heete, prikkelende speceryen (*n*), en bezitten de algemeene kragten der zelfstandigheden van deezen rang, in eenen uitsteekenden graad. Een Uittreksel (*o*), met verbeterden Geest van wyn (*p*) uit dezelve gemaakt, is uitermaaten heet en prikkelend; maar de gedistilleerde Olie (*q*) heeft geene groote prikkelende kragt; en een Uittreksel met water is walgagtig en eenigzins saamentrekkend (*r*). De eenigste Winkel bereiding 'er van is, de wezendlyke Olie [L. E.]. Zoowel de Kruidnagelen zelve, als derzelver Olie zyn inmengfels in veele Winkel-saamenmengfels.

CA-

(b) Catharticum. (c) Emulso. (d) Umbelliferos. (e) Stomachica & carminativa. (f) Oleum essentielle.
(g) Aqua juniperi composita. (h) Tinctura senna. (i) Tinctura stomachica. (k) Oxymel allii. (l) Electuarium
bascarum Lauri. (m) Petala. (n) Aromata stimulantia. (o) Extractum. (p) Spiritus vini redificatus.
(q) Oleum distillatum. (r) Strypticum.

II. DEEL.

Q

CARYOPHYLLA RUBRA: *Flores Caryophylli altissimi majoris.* C. B. July Nagelbloemen. [L. E.]

Eene groote verscheidenheid van deeze Bloemen ontmoet men in onze Tuinen: die in de Geneeskunst gebruikt worden, moeten donker rood van kleur en aangenaam speceryagtig van reuk zyn, eenigzins gelyk de kruidnagelen; meenige soorten hebben naauwlyks eenigen reuk in 't geheel. De Roode Nagelbloemen worden gezegd Maagversterkende (s), en verdryvende (t) te zyn: *Simon Pauli* verhaakt, dat hy veele kwaadaartige koortsen, door het gebruik van een Afkookzel (v) van dezelve, geneezen heeft; welk, zegt hy, het zweeten en de ontlasting van de pis kragtig bevordert, zonder de natuur grootelyks te prikkelen; en ook de geesten opwekt, en den dorst verlaat. Thans worden deeze bloemen meest geacht om derzelver aangenaamen geur, welke, zelfs door eene zachte kooking, gantschelyk verlooren wordt: hierom schryft het COLLEGIE de syroop voor, welke de eenigste Winkel bereiding van dezelve is, en door trekkinge (x) moet gemaakt worden.

CARYOPHYLLATÆ radix: *Caryophyllata vulgaris flore parvo luteo.* J. B. Nagelkruid; de wortel 'er van.

Nagelkruid is een ruwe plant, die in bosschen en heggen gevonden wordt. De wortel 'er van heeft een heeten, bitteragtigen saamen-trekkenden smaak, en een aangenaamen reuk, eenigzins naar de kruidnagelen gelykende, voornaamelyk in de lente, en als hy in droge warme gronden geteeld is. *Parkinson* merkt aan, dat die, welken in vogtige gronden groeijen, niets van dien geur hebben. Deeze wortel is gebruikt geweest, als een Maagmiddel (y), en om de spanning der ingewanden in 't algemeen te versterken: en hy is in eenige andere Landen als nog in eenige achtung; hoewel 'er by ons geen werk van gemaakt wordt. Door distilleering krygt men 'er eene welriekende wezendlyke Olie van, welke tot eene schilferagtige gedaante saamenstremt.

CASCARILLA, zie **ELEUTHERIA.**

CASIA FISTULARIS. [L. E.], de Vrucht van een Oostindischen boom, die naar een Walnoot gelykt.

Deeze Vrucht is een langwerpig ronde peul, naauwlyks een duim dik over de middellyn, en een voet of méér lang: het buitenste is een harde bruine bast: het binnenste is verdeeld, door dunne dwarfe houtagtige plaatjes, overdekt met een zagt zwart vleesch van een zragtigen smaak, en eenigen graad van scherphheid. Van deeze Drogerij zyn 'er twee soorten in de Winkels; de eene wordt uit de Oost-, de andere uit West-Indiën overgebracht: de pypen of peulen van de laatste zyn doorgaands groot, ruw, dik van schil: en het vleesch walgagtig: die van de eersten zyn minder zodanig, gladder, het vleesch zwarter, en zoeter van smaak, en deeze soorte wordt beeter gehouden dan de andere. Men moet die peulen kiezen, die zwaar, versh zyn, en geen ratelend geluid maaken (door 't zaad, dat 'er los in is) als men ze schudt. Het vleesch moet van eene heldere glanzige zwarte kleur, en eenen zoeten smaak zyn; niet wrang, ('t welk gebeurt, als de vrucht vergaderd wordt, eer ze tot volkomen rypheid gekomen is) of zuuragtig (hoedanig het worden kan, als men het bewaart): het moet niet te droog, noch te vogtig zyn, noch in 't geheel niet schimmelig, waaraan het zeer onderworpen is, als men het in bedompte kelders houdt, of, om 't zwaarer te maaken, bevoigtigt. Het grootste deel van 't vleesch kan in water en verbeeterden Geest van wyn ontbonden worden; en kan door beiden uit de pypen getrokken worden. De Winkels gebruiken water, kookende het gekneusde vleesch daarin, en de ontbinding naderhand uitdampende tot eene bekwaame vastigheid.

Het Vleesch van de *Casia* is een bekwaam zagt purgerend (z) middel, en wordt aan hartlyvige gestellen tot de gifte van eenige drachma's dikwyls ingegeven. Sommigen schryven eene gifte van twee Oncen of meer voor, als een buikzuiverend middel (a) in ontstee-

kin-

(s) Cardiacæ. (t) Alexipharmaca. (v) Decoctio. (x) Infusio. (y) Stomachicum. (z) Laxans. (a) Catharticum.

kingen, waar de scherper buikzuiverende mid- delen (b) geene plaats hebben: maar in zulke ruime giften veroorzaakt het doorgaans wal- gingen in de Maag, brengt winden voort, en eenige krimpelingen in de Ingewanden; byzon- derlyk als de *Casia* niet van de beste foorte is; deeze uitwerkingen kunnen voorgekomen worden, door het bydoen van speceryen, en het zelve in de gedaante van vogt in te geeven. *Geoffroy* zeidt, dat het uitmuntenden dienst doet, in de pynelyke spanninge van den buik, welke somtyds op het onvoorzigtig gebruik van middelen, met Spiesglas toebereid (c), volgt; en dat het met voordeel kan aangezet worden met de scherper buikzuiverende mid- delen, of braakmiddelen van Spiesglas (d), of gebruikt, om derzelver kragt te verminderen. *Vallisneri* verhaalt, dat de buikzuive- rende kragt van dit geneesmiddel merkelyk vermeerderd wordt door manna; dat een Mengsel van vier drachma's *Casia*, en twee van manna, zoo veel purgeert als twaalf van *Casia*, of tweeëndertig van manna alleen. *Sen- nertus* merkt aan, dat de pis, door 't gebruik van *Casia*, in eene groene kleur kan verande- ren; en somtyds, als men eene groote hoe- veelheid gebruikt had, in eene zwartagtige. Deeze drogery heeft den naamgegeven aan een Winkel *Conserf*, of *Slikmiddel* (e), en is een inmengsel in een ander.

CASIA LIGNEA: de bast van een In- diaanschen boom, door *Breynius* genoemd *Arbor canellifera Indica, cortice acerrimo viscido seu mucilaginoso, qui Cassia lignea officinarum.*

Deeze bast gelykt, in 't aanzien en den spe- ceryagtigen geur, heel zeer naar Kaneel; doch is door zyne lymagtigheid zeer gemakkelyk van dezelve te onderscheiden: gekaauwd zyn- de, schynt hy, in den mond, tot eene slym- agtige zelfstandigheid ontbonden te worden; in water gekookt, levert hy een sterke slym uit, waar van het speceryagtig gedeelte ver- vliegt; en het water dat door distilleering 'er van verkreegen wordt, heeft eenen onaange-

naamen reuk, een weinig van de verbrande foorte: desnietteenstaande wordt de gedistil- leerde Olie 'er van byna van dezelfde hoeda- nigheid bevonden, als die van Kaneel. *Casia* bezit de speceryagtige kragten van Kaneel; maar in een minder trap; en derzelver uit- werkingen zyn zoo duurzaam niet. Derzel- ver lymagtige hoedanigheid maaktze nuttig in gevallen, waar enkele speceryen minder te pas komen.

CASTOREUM. [L. E.] Bever-geyl.

Bever-geyl is de Liesklier (f) van den Be- ver, een viervoetig tweeflagtig Dier, dat zeer gemeen is in verscheidene deelen van *Europa* en *America*. De beste foorte komt uit *Rus- land*: deeze is in groote ronde harde ballen, welken, in stukken gesneden zynde, schynen vol te zyn van eene brosse roode leverkleurige zelfstandigheid, doormengd met vliesjes en vezels, die aartig doorweeven zyn. Een min- dere foorte wordt van *Dantzik* gebragt; en deeze is doorgaands vet en vogtig. De sleg- ste van allen, is die van Nieuw Engeland komt, welke in lange dunne ballen ge- vormd is.

Het Ruffische Bevergeyl heeft eenen sterken onaangenaamen reuk, en een scherpen, by- tenden, bitteragtigen walgenden smaak. Wa- ter trekt 'er het walgend gedeelte, met een weinig van het fyne bitter, uit; verbeeterde Geest van wyn trekt 'er dit laatste uit, zonder veel van 't walglyke mede te neemen; maar proef geeft beide: ook heft water den gehee- len geur, in het distilleeren, op; maar ver- beeterde Geest van wyn brengt niet met alleu over.

Men heeft het Bever-geyl aangezien, als een van de voornaamste geneesmiddelen voor de Zenuwen, en tegen de Moederkwaalen (g): nogthans hebben sommige vermaarde Beoeffenaars der Geneeskunst aan deeze krag- ten getwyfeld; en *Neumann* en *Stabl* ver- klaaren, dat het niets te beduiden heeft. Ech- ter heeft de ervaarenheid geleerd, dat de krag- ten van het Bever-geyl zeer groot zyn, hoe- wel

(b) Purgantia. (c) Antimonialia. (d) Emetica antimonialia. (e) Electuarium. (f) Glandula inguinalis. (g) Antihystericum.

wel ze zekerlyk veel minder zyn, dan men ze doorgaands onderfelde te weezen.

Deszelfs Winkelbereidingen zyn, een enkel water [L.] een geeftryk Trekfel (b) [L. E.], en een Trekfel in den vluggen oliagtigen Geest [E.] (i). Het is een inmengfel in verſcheidene andere ſaamenmengfels, als de ſaamengeſtelde Elixir en Poeder van Myrrhe (k) [L.], de ſtinkende pillen (l), de Gompillen, en het poeder om de verloſſing te bevorderen (m) [E.].

CASUMUNAR [L. E.]

Dit is een knobbelagtige wortel, een duim of meer lang, op de oppervlakte met kringen en leden geteekend, even als de *Galanga*; van buiten is hy van eene bruine of aſchverwige kleur, en donker geel van binnen: hy wordt uit Ooſt-Indien gebragt, in dwarſe ſchijfjes gefneden zynde; doch welke foorte van plante hem voortbrengt, is onbekend.

Casumunar heeft een heeten bitteragtigen ſmaak, en eenen ſpeceryagtigen reuk, gelykende wat naar dien van Gember. Deeze wortel is beroemd geweest in gevallen van moeder-kwaalen (n), vallende ziekten (o), beroerten (p), verlies van geheugen, en andere kwaalen: de tegenwoordige praktyk gebruikt hem ſomtyds als een Maag- en Windbreekend middel (q); doch is zoo veel niet in gebruik of bekend, als hy wel waardig is te weezen.

CAUDA EQUINA, *ſeu Equisetum paluſtre longioribus ſetis* C. B. Paerdeſtaert of katte ſtaert; het kruid 'er van. [E.]

Deeze plant groeit veel in wateragtige plaatſen. Zy wordt gezegd een zeer ſterk ſaamentrekkend middel (r) te zyn: en zy heeft inderdaad eene merkelyke ſaamentrekkende kragt, hoewel in een zeer laagen trap.

CENTAURII MAJORIS, *ſeu Rhapontici vulgaris radix: Centaurii majoris, folio*

in laciniis plures diviſo C. B. Groot Duizend-gulden kruid; de wortel 'er van.

Het groot Duizend-gulden kruid is een groote plant, die in de Tuinen gekweekt wordt. De Wortel heeft een wrangen eenigzins ſcherpen ſmaak, en heeft overvloedig rood lymig ſap in zich; zyn wrange ſmaak heeft hem eenige achtig, als een ſaamentrekkend middel, verworven; zyne ſcherpheid, als een openend; en zyne lymagtige hoedanigheid, als een wondheeland middel: doch de tegenwoordige praktyk geeft 'er weinig acht op in allen opzichte.

CENTAURII MINORIS: *Centaurii minoris flore purpureo* J. B. Klein Duizend-gulden kruid; de Toppen 'er van. [L. E.]

Dit kruid groeit in 't wilde, in veele deelen van Engeland, op drooge weilanden en onder 't koorn. De Toppen 'er van zyn een nuttig openend middel: de *Edinburgſche Apoſteek* ſchryft een Uittreksfel (s) voor, dat van dezelve moet gemaakt worden, en gebruikt het, als een inmengfel, in het bitter Afreksfel (t), en het Treksfel voor de Maag. (v)

CENTINODIUM: *Polygonum latifolium* C. B. Varkens-gras, knoop-gras, of Duizendknoop; het kruid zelf.

Dit wordt gezegd wondheelende en ſaamentrekkende te zyn; doch op geen heel goeden grond.

CEPA [L. E.]: *Cepa vulgaris* C. B. Uijen.

Uijens verſchillen van andere bolwortelige planten, daarin, dat ze enkele wortels hebben, of zodanigen, die 'er niet afgeſcheiden kunnen worden, om de plant te doen vermeerderen. Deeze wortels worden meer aangemerkt als artikelen voor de keuken, dan voor den Medicyn-Winkel: zy worden onderfeld weinig of geen voedſel aan te brengen, en alze-

(b) *Tinctura ſpirituoſa.* (i) *Tinctura in ſpiritu volatili oleoſo.* (k) *Elixir compositum & pulvis Myrrhæ.* (l) *Pilula ſticticæ.* (m) *Pulvis ad partum.* (n) *Casus hysterici.* (o) *Epilepſis.* (p) *Paralyſis.* (q) *Stomacdicum & carminaticum.* (r) *Adſtringens.* (s) *Extractum.* (t) *Infuſio amara.* (v) *Tinctura ſtomachica.*

ze rykelyk gegeten worden, brengen ze winden voort, veroorzaaken dorst, hoofdpijn en onrustige droomen: in koude slymige gestellen (x), waar een overvloed van slymig slym gevonden wordt, kunnen ze buiten twyfel van dienst zyn; dewyl ze, door hunne prikkelende hoedanigheid, geschikt zyn om eetlust te verwekken, de dikke sappen te verdunnen, en derzelve ontlasting te bevorderen; by sommigen zyn ze sterk aangepreezen in verstoppingen van de pis (y) en in de waterzugt (z). Het voornaamste geneeskundig gebruik der Uijens, in de tegenwoordige praktyk, bestaat in uitwendige toepassingen, als eene pap (a), om gezwellen te doen etteren (b) enz. Zy zyn een innengsel in de *ettermaakende Pap.* (c). [E.]

CERA FLAVA [L. E.] Geele Wasch.

Dit is een vast saamenstremfel, dat van de honichraat, na dat de honich 'er uit gehaald is, verkregen wordt, door ze heet te maaken en tusschen yzeren platen te persen. De beste soorte is van een levendige geele kleur, en eenen aangenaamen reuk, die wat naar dien van honich gelykt: als ze versh is, valt ze wat taaiagtig, nothans ligt te breeken; en met den tyd wordt ze harder en brosser, verliest haare fraaije kleur en voor een groot gedeelte ook haaren reuk.

CERA ALBA [L. E.] — Witte Wasch.

Deeze Wasch wordt van de geele bereid, door ze in dunne schyfjes te snyden of schilferen, en eenen geruimen tyd in de lucht te laten bleeken; en als ze genoeg gebleekt is, wordtze gesmolten, en tot koecken, of brooden gegooten.

De beste soorte is helder en byna doorschynend wit, en heeft eenen zagten aangenaamen reuk, gelyk de geele wasch, maar veel zwakker.

Het voornaamste geneeskundig gebruik van Wasch heeft plaats in de Waschzalven, pleisters, zalven, enz. als een verzagtend mid-

del (d), om de ettermaaking te bevorderen, enz. Zy vereenigt zich geredelyk met Olie en Vet van Dieren; maar niet met wateragtige en geeflagtige vogten. Zy wordt ook ingegeven in Buikloopen (e), Roodelooopen (f) enz. het zy met olieagtige zelfstandigheden vermengd, als in den *Balsam van Locatelli* (g) [L: E.], of verdeeld door aardagtige poeders, als in het aardagtig waschpoeder (b) [E.].

CERASA: *Fructus Cerasi majoris & sylvestris, fructu subdulci, nigro colore inficiente C. B. & Cerasi sativa, fructu rotundo rubro & acido Tourn. & Cerasa acidissima sanguineo succo C. B.* De zoete Kars met zwart sap; de aangenaame zuuragtige Kars, met sap zonder kleur; en de zeer zuure Kars met bloed rood sap; gemeenlyk genoemd zwarte, roode en Moerelle karssen.

Deeze Vruchten, byzonderlyk de zuure soorte, zyn zeer aangenaam om te verkoelen en den dorst te lessen; en worden somtyds voorgeschreven tot dit oogmerk in heete galagtige en koortsagtige ziekten. *Boerhaave* was by uitsteek ingenomen met deeze vruchten, gelyk ook met andere, die vroegrype, of zomer vruchten (i) genoemd worden, als openende (k) middelen in langduurige ziekten; en verklaart verzekerd te zyn, dat 'er geene soorte van verstoppinge der ingewanden door geneesmiddelen kan wechgenomen worden, welke niet voor het aanhoudend gebruik van deeze vruchten zal moeten wyken.

CERUSSA [L. E.] Ceruis, of Loodwit.

Dit wordt bereid door Lood aan den waasem van Zuiren uit de plantgewassen bloot te stellen, tot dat het tot een witte poederagtige zelfstandigheid verbeeten is. Het wordt somtyds vervalscht door een mengsel van gemeenwitfel of kryt; doch dit kan ligtelyk ontdekt worden, als het in eene groote hoeveelheid geschied, uit de soortelyke ligtheid van het saamenmengsel: de soorte, die vlok-lood genoemd

(x) *Habitus plegmatici.* (y) *Suppressiones urinae.* (z) *Hydrops.* (a) *Cataplasma.* (b) *Suppurare.* (c) *Cataplasma suppurans.* (d) *Emolliens.* (e) *Diarrhaea.* (f) *Dysenteria.* (g) *Balsamum Locatelli.* (h) *Buccis testaceus ceratus.* (i) *Horai.* (k) *Aperientia.*

noemd wordt, is aan geene vervalsching onderworpen. Zie het Artikel van Loon; en *Cerussia* in het derde Deel van dit Werk.

CETERACH: *Ceterach Officinarum* C. B. Miltkruid, of Steenvaren.

Dit is eene kleine struikagtige plant, die op steenrotsen en oude muuren groeit. Zy heeft een kruidagtigen eenigzins slymagtigen wrangen smaak: zy wordt, als een borstmiddel (l), en om de pis te bevorderen in Nierpyn, of Graveel (m), aangepreezen. Doch op de kragt, waar van zy meest beroemd geweest is, te weeten de Mildzucht te verminderen, heeft ze het minste recht.

CHLEREFOLII folia: *Cherophylli sativi* C. B. Kervel; de bladeren. [E.]

Dit is een laage Jaarlyksche plant, die wat naar pieterfelie gelykt; en gemeenlyk in de Tuinen voor keuken gebruik geteeld wordt. Deeze plant is aangenaam zoo wel voor 't verhemelte als voor de maag, zagtelyk openende (n), en pisdryvende (o). *Geoffroy* verzekert ons, dat hy dit kruid, by ervarenheid, bevonden heeft, een uitsleekend middel te zyn, in de Waterzucht (p); dat het, in deeze ziekte, de ontlasting van de pis, alsze verstoppt is, bevordert; als ze vuil en troebel is, klaar maakt, en als ze hoog en vuurig van kleur is, de zelve bleek maakt; dat het zagt en zonder prikkeling werkt, en veel eer geschikt is om ontsteeking (q) te doen bedaaren, dan ze op te wakkeren. Hy gaat nog verder en zegt, dat Waterzugten, die voor dit geneesmiddel niet wyken, naauwlyks door eenig ander zullen kunnen geneezen worden. Hy schryft het sap voor, om tot de gifte van drie of vier Onzen, alle vier uren in te geeven, en daar mede aan te houden eenigen tyd agter een, het zy alleen, of in saamenvoeginge met Salpeter (r), en de Syroop van de vyf openende wortels.

CHALYBS, zie FERRUM.

CHAMÆCYPARISSUS, zie ABROTANUM FOEMINA.

CHAMÆDRYOS, *seu Triffaginis folia & summitates cum semine: Chamædryos minoris repentis* C. B. Maander kruid; de bladeren [E.] en de toppen met de zaaden 'er van. [L.]

Deeze is een laage struikagtige plant, die in de Tuinen gekweekt wordt. De bladeren, toppen en zaaden hebben eenen bitteren smaak, met eenigen graad van saamentrekkinge, en eenen speceryagtigen geur. Zy worden aangepreezen, als zweetverwekkende (s), pisdryvende (t), de Maandstonden bevorderende (v), en om de maag en de Ingewanden in 't algemeen te versterken. By somnigen zyn ze zeer geacht geweest in afgaande koortsen (x); gelyk ook in scrophuleuse en andere langduurige ongemakken.

CHAMELEON ALBUS, zie CARLINA.

CHAMÆMELI folia, flores: *Chamæmeli nobilis, seu leucantemi odoratioris* C. B. Kamillen met enkele bloemen, (de kruipende soorte met grooter bladeren en bloemen, en 't lichaam van de bloem niet zeer bolronnd) de bladeren en bloemen 'er van. [L. E.]

Deezen hebben een sterken, niet onaangenaamen speceryagtigen reuk, en eenen zeer bitteren walgenden smaak. Zy worden geacht windbreekende (y), openende (z), verzagende (a), en in zekere maate pynstillende (b) te zyn: en zy worden aangepreezen in wind-kolieken (c), om de zuivering der Baarmoeder te bevorderen (d), in krampagtige pynen (e) en de pynen van Kraamvrouwen: ook zyn ze somtyds gebruikt in afgaande Koortsen (f), en de Nierpyn of het Graveel (g). Deeze bloemen worden insgelyks veelmaalen uitwendig

(l) Peccorale. (m) Casus nephritici. (n) Aperiens. (o) Diuretica. (p) Hydrops. (q) Inflammatio. (r) Nitrum. (s) Sudorifica. (t) Diuretica. (v) Emmenagoga. (x) Febres intermittentes. (y) Carminantia. (z) Aperientia. (a) Emollientia. (b) Anodyna. (c) Colicæ flatulentæ. (d) Purgationes uterinæ. (e) Dolores spasmodici. (f) Febres intermittentes. (g) Nephritis.

dig gebruikt, in verdryvende en verrotting tegenstaande floovingen (*b*), en in verzagtende klistieren: zy komen in de gemeene floovinge (*i*), het gemeene afkookfel tot een klisteer (*k*), en de groene Olie (*l*) van onze Apotheek: insgelyks wordt 'er een weezendlyke Olie (*m*), een enkel water (*n*); en een Uittreksel (*o*) van in de Winkels bereid.

CHAMÆMELUM *flore multiplici*. C. B. Kamillen met dubbelde bloemen; de Bloemen 'er van.

Deezen verschillen daarin van de voorgaanden, dat ze verscheidene reyen van de witte bloembladen dicht opeen gepakt hebben, rondom het hart, dat veel kleiner is. In dit hart zyn de geneeskragten der bloeme voornamelyk begrepen; en hierom is de dubbelde, of die foorte, welk de kleinste harten heeft veel minder in kragten, dan de enkele.

CHAMÆPITYOS, *sive Fœ arbriticæ folia*: *Chamæpityos luteæ vulgaris, sive folio irifido*. C. B. Veld-Cipres, of hoe langer hoe liever, St. Jans-Kruid; de bladeren 'er van.

Dit is een laage haairige plant, kleverig op het gevoel, van eenen sterken speceryagtigen en harsagtigen reuk, en eenen bitteren wrangagtigen smaak. Het wordt aangepreezen als een openend (*p*), en wondheelend (*q*) middel; gelyk ook in jicht- en zinking pynen. (*r*)

CHEIRI, *seu Leucii lutei flores*: *Leucii lutei vulgaris* C. B. Muurbloem.

Deeze groeit op oude muuren en onder de puin, in verscheidene deelen van Engeland. De bloemen hebben eenen aangenaamen reuk, en eenen bitter eenigzins scherpen, en niet aangenaamen smaak: zy worden gezegd hartversterkende (*s*), pynstillende (*t*), openende (*v*), en de maandstonden bevorderende (*x*) te zyn; doch in de praktyk wordt 'er gantsch geen acht opgegeeven.

CHELIDONII MAJORIS *folia, radix*: *Chelidonii majoris vulgaris* C. B. Stinkende of groote Gouwe, Zwaluw-kruid, Groot Oogenklaar; de bladeren en wortel 'er van. [E.]

Deeze plant groeit mede op oude muuren, onder puin, en in woefte schaduwagtige plaatsen. Het kruid heeft eene blaauwagtig groene kleur; de wortel eene donker roode; beiden bevatten een goudkleurig sap: derzelver Reuk is onaangenaam; de smaak wat bitteragtig, zeer scherp, den mond bytende en brandende; doch de wortel is het scharpste. Het sap van de Groote Gouwe is lange beroemd geweest voor ongemakken der Oogen; doch het is veel te scharp, ten zy dat het ruim verdund worde, om het voor zulke tedere leden te gebruiken. Ook is het somtyds gebruikt, en naar men zegt, met goed gevolg, om wratten uit te roeijen, oude zweeren te zuiveren, en in pappen voor de gierst-agtige Hairworm (*y*). Deze scherpe plant wordt zelden uitwendig ingegeeven: de kragten, die aan dezelve toegeëigend worden zyn deezen, dat ze een prikkelend openend (*z*), pisdryvend (*a*), en zweetverwekkend (*b*) middel is: zy wordt byzonder aangepreezen in de ligter foorte van geelzucht, waar in geene toevallen van ontsteeking (*c*) plaats hebben, en in de Waterzucht (*d*); sommigen meenen, dat de Wortel het foortelyk middel (*e*) van *Helmont* geweest is in de Waterzucht van den Onderbuik (*f*). Men schryft een half drachma, of een drachma voor tot eene gifte; of een Treksel van een Once van den verschen wortel in wyn (*g*). De wortel en de bladeren zyn een innengsel in het afkookfel voor de Geelzucht (*h*) van de *Edinburgsche Apotheek*.

CHELIDONII MINORIS *folia, radix*: *Chelidonia rotundifolia minoris* C. B. Kleinste Gouw of Oogenklaar; de bladeren en wortel 'er van. [E.]

Dit:

(b) Fomentationes discutientes & antiseptica. (i) Fœtus communis. (k) Decoctum commune pro Clystere. (l) Oleum viride. (m) Oleum essentielle. (n) Aqua simplex. (o) Extractum. (p) Aperiens. (q) Vulnerariorum. (r) Dolores rheumatici. (s) Cordialis. (t) Anodynum. (v) Aperiens. (x) Emmenagogicum. (y) Herpes miliaris. (z) Stimulans aperiens. (a) Diureticum. (b) Sudorificum. (c) Symptomata inflammationis. (d) Hæmorrhoea. (e) Specificum. (f) Hydrops ascites. (g) Infusio vini. (h) Decoctio icterica.

Dit is een zeer kleine plant, die in vogtige weilanden en aan de kanten der heggen gevonden wordt: de Wortels bestaan uit flappe vezelen, met eenige kleine knobbeltjes tusschen dezelve, welken gemeend worden naar Ambeijen, of Speenen (*i*) te gelyken; waaruit men beslooten heeft, dat deeze wortel noodzaakelyk verwonderlyke uitwerkingen hebben moest in 't geneezen van dit ongemak: in den smaak is het weinig anders, dan slymagtig.

CHERMES, zie KERMES.

CHINÆ *radix*. Kina wortel. [E.]

In de Winkels heeft men twee soorten van deezen Wortel, eene, die uit Oost- en eene die uit West-Indiën overgebracht wordt. Zy zyn beiden langagtig, vol van leden, hebben eene bleek roodagtige kleur, geenen reuk, en zeer weinig smaak: de Oosterfche, welke voor de beste gehouden wordt, is veel harder en bleeker van kleur, dan de andere. Men moet de zulken verkiezen, die versh, geslooten, zwaar zyn, en, in 't kaauwen, vol van een vet en oliagtig sap bevonden worden. De Oude Geneesheeren kenden den Kina wortel niet, of gaven 'er geen acht op. Hy is eerst ontrent het Jaar 1535, in Europa ingevoerd, in de hoedanigheid van een soortelyk middel (*k*) tegen de Venus- en huid ziekten; en als zodanig heeft men 'er voor een tyd gebruik van gemaakt; maar ten laatste heeft hy voor een veel kragtiger geneesmiddel moeten wyken. Hy wordt doorgaands ondersteld de ongevoelige uitwaaseming (*l*), en de ontlasting der pis te bevorderen; en de scherpe vogten door zyne vetagtige hoedanigheid te verstompen.

CHINA CHINÆ, zie PERUVIANUS CORTEX.

CICERIS RUBRI *semen*: *Ciceris floribus & seminibus ex purpura rubescentibus* C. B. Roode, of Spaansche Erwtten.

Dit is een soort van peulvrugten, die in warmer luchtstreeken, waar onze beste Erwtten zoo wel niet groeiën willen, gekweekt worden. Zy geeven een sterk winderig voedsel, dat zwaar is om te verteeren. Men heeft aan de zelve steenafdryvende en pisdryvende kragten (*m*) toegeschreven; doch zonder goeden grond.

CICHOREI *folia, radix*: *Cichorei sylvestris sive officinarum* C. B. Wilde Cichory; de wortels en bladeren 'er van. [E.]

De Wortel heeft eenen middelmatig bitteren smaak, met eenige wrangheid; de bladeren zyn zoo bitter niet: de wortels, steelen, en bladeren, leveren, als ze gewond worden, een zeepagtig sap, dat naar melk gelykt, uit. Door aankweeking verliest deeze plant haare groene kleur en bitterheid, en wordt in deezen staat tot Salade gebruikt: hoe zwarter van kleur en hoe dieper getand de bladeren zyn, hoe bitterer derzelve smaak is. De wilde Cichory is een nuttig afvagend (*n*), openend (*o*), en verdunnend (*p*) geneesmiddel; dewyl het zonder veele prikkeling werkt, en meer strekt om het lichaam te verkoelen, dan te verhitten, en te gelyk de spanninge der darmen versterkt. Het sap, zoo rykelyk ingenomen, als om eenen zagten buikloop (*q*) te stuiten, en eenige weeken daar mede aangehouden, is bevonden uitmuntenden dienst gedaan te hebben in scheurbuikagtige en andere langduurige ziekten.

CICUTÆ *folia*: *Cicuta majoris* C. B. Dolle Kervel, Scheerling; de bladeren 'er van. [E.]

Dit is een groote kroontjesdraagende (*r*) plant, zeer gemeen aan de kanten der velden, onder heggen, en in vogtige schaduwagtige plaatsen: de bladeren zyn gevleugeld, in eene groote menigte van insnydingen, welken naar die van varen gelyken, verdeeld; van eene donker groene kleur, en zich als ruuw vertoonende: de steel is hol (gelyk een groot deel des

(*i*) *Hæmorrhoides*. (*k*) *Specificum*. (*l*) *Insensibilis perspiratio*. (*m*) *Virtutes lithontripica & diuretica*. (*n*) *Detergens*. (*o*) *Aperiens*. (*p*) *Attenuans*. (*q*) *Diarrhæa*. (*r*) *Umbelliferos*.

des wortels, na dat de steel opgeschooten is, insgelyks is), en gevlaakt met verscheiden zwart-agtige roode of purpere vlakken. De Scheerling wordt somtyds uitwendig, als een verdryvend (s) middel toegepast, en tot dat oogmerk is zy een inmengsel in een der pleitters van de *Edinburgsche Apotbeek*. Met opzigt tot derzelve inwendig gebruik, is ze doorgaands voor vergiftig gehouden, gelyk ze buiten twyfel in eenen hoogen trap is, als ze in eene groote hoeveelheid gebruikt wordt. Maar Dr. Storck, heeft onlangs bevonden, dat ze, in zekere kleine giften zeer veilig kan ingenomen worden; en dat ze somtyds een kragtig ontbindend middel (r), in veele hardnekkige ongemakken bevonden wordt, zonder het lichaams gestel eenigzins te ontstellen, of zelfs eenige merkelyke werking voort te brengen. Zie het *Extractum Cicuta* in het derde Deel van dit Werk.

CINERES RUSSICI. Russische Potasch.

[L.]

Potasch is een onzuiver loogzoutagtig zout (v), welk door verbrandinge uit groeiende stoffen verkregen wordt. De sterkste Aisch wordt uit *Rusland* overgebracht, in zeer harde zwarte klompen, die in de lucht niet schielelyk smelten, zoo als de zuiverer Loogzouten doen. Men zegt dat deeze soorte bereid wordt, door het branden van hout met eene beslootene smoorende hitte, en door het maaken van de Aische, met eene loog van 't groover gedeelte derzelve, tot een koek, welke naderhand, met eenige soorten van het brandbaarste hout uitgespreid, en ten tweede maale gebrand wordt: hier door smelt het zout; en stremt wederom saamen met de aardagtige stoffe der Aische tot harde koeken: doch uit de proeve blykt, dat deeze soorte van Potasch, behalven de aarde der planten, ook een groot gedeelte van levendige kalk in zich bevat. Een zuiverer en witter zout wordt uit *Duitschland* tot ons overgebracht, onder den naam van Paerl asch: Dit wordt door middel van water uit asche van hout getrokken; en naderhand,

door uitdampinge tot eene drooge gedaante gebracht. Deeze Zouten zyn aan groote misbruiken onderworpen door verscheidene bymengfels, en daarom moeten ze nooit tot geneeskundige oogmerken gebruikt worden, zonder behoorlyke zuivering: en deeze kan volbragt worden door ontbindinge in koud water, door kleinzing en uitdrooginge. Zie III. Deel. VIII. Hoofdst.

CIMOLIA ALBA, seu Argilla alba. Pyp-Aarde. [E.]

Dit is een zuivere witte kley, byna van dezelfde algemeene natuur, als de *bolus Aarden*, waar van reeds gesproken is; hoewel zy, met water vogtig gemaakt zynde, lymiger is: en hierom is ze waarschyneelyk ook veel kragtiger, om de scherpe dunne vogten te verstoppen en te verdikken. Doch zy wordt nauwlyks ooit tot geneeskundige oogmerken gebruikt.

CIMOLIA PURPURASCENS. Vollers Aarde. [E.]

Deeze Aarde is lymagtiger, dan de *Bolus Aarden*, en minder zodanig dan de *Pypaarde*. In de praktyk heeft men ze geheel en al laten vaaren, hoewel ze in de *Edinburgsche Apotbeek* nog behouden is.

CINABARIS NATIVA. Berg-Vermiljoen [E.]

Dit is eene zwaare Delfstosse (x), van eene roode kleur, welke in *Spanje*, *Hongaryen* en verscheidene andere deelen der waereld gevonden wordt. De beste soorte wordt in vry groote klompen, door de *Hollanders* uit *Oost-Indiën* overgebracht; en ze is, zoo wel van binnen, als van buiten, van een schoone donker roode kleur; welke grootelyks verbeterd wordt, door de klompen tot een fyn poeder te wryven. Daar is nog een andere soorte van eene goede kleur, in ronde droppels, die van buiten glad, en van binnen gestreept zyn.

Deeze Delfstosse (x) blykt, uit scheikundige proeven (y), te bestaan uit kwikzilver (z),

(s) Discussions. (r) Resolvens. (v) Sal inpurum alcalinum. (x) Minerale. (y) Experimenta chemicalia.

(z), en Zwavel (a), zodanig, dat de hoeveelheid van het eerste gemeenlyk meer dan zesmaal grooter is, dan die van het laatste: en hoe schooner de kleur der Vermiljoen is, hoe meer kwikzilver zy bevonden wordt, in zich te bevatten. De Bergvermiljoen is by veelen voor beeter gehouden geweest, dan die door kunst gemaakt wordt, als een geneesmiddel aangemerkt zynde; doch 'er schynt geen genoegzaame grond te zyn, om ze dien voorrang te geeven. Want men heeft waargenomen, dat de Bergvermiljoen somtyds walgingen (b), braaking en benauwdheid veroorzaakt: en deeze uitwerkselen komen waarfchyneelyk voort uit een innengfel van eenige gedeelten van rottekruid (c), waar van zy door herhaalde afspoelinge niet kan bevryd worden. Als ze zuiver is, heeft ze geene geneeskragtige hoedanigheid of kragt, onderscheiden van die der kunstig gemaakte Vermiljoen (d); dewyl zy even als die in de dierlyke vogten niet ontbonden wordt, en doorgaands van weinig werkinge is. Zie III. Deel. IX. Hoofdst. 7. Afd.

CINNAMOMUM: *Cinnamomum*, sive *Canella zeylanica* C. B. Kaneel. [E.]

Dit is een ligte, dunne bast, van eene roodagtige kleur, in lange pypen of rieten opgerold; van eenen welriekenden, aangenaamen reuk, en eenen speceryagtigen, zoeten, prikkelenden smaak, met eenigen graad van saamentrekkinge.

Hy wordt doorgaands vermengd met den bast van *Casia*: doch deeze laatste is ligt te ontdekken, door dien hy glad midden door breekt, terwyl de oprechte Kaneel splintert; en door zynen lymrigen slymagtigen smaak, zonder iets van de wrangheid der oprechte Kaneel te hebben. De Kaneel is een zeer fraaije en nuttige specery, veel aangenaamer, zoowel voor 't verhemelte als voor de maag, dan de meeste andere zelfstandigheden van deezen rang: door zyne saamentrekkende hoedanigheid versterkt hy insgelyks de Ingewanden

(e), en wordt van grooten dienst bevonden in verscheidene soorten van buikloopen, en onmaatige ontlastingen uit de Baarmoeder. Een wezendlyke Olie, (f) een enkel en geestryk gedistilleerd water (g), en 'een Aftreksel (h) van Kaneel, worden in de Winkels gehouden. Hy wordt ook gebruikt, als een speceryagtig innengfel in eene groote menigte van saamenmengfels.

CITREORUM *Cortex & succus: Fructus mali medicae*. C. B. Citroenen; de geeleschil en 't sap. [E.]

De Citroenboom is een boom of heester, die altoos groen is, van het zelfde gellacht, als de Oranje en Limoenboom: voor deezen werdt hy uit *Affyrien* en *Mediën* (waarom de vrugt *mala Affyria*, *mala Medica* (i) genoemd wordt) in Griekenland overgebracht, en daar van daan in de zuider deelen van *Europa*, waar hy nu gekweekt wordt. Citroenen worden zelden by ons gebruikt: zy zyn van dezelfde hoedanigheid, als de Limoenen, uitgenomen dat derzelve sap zoo zuur niet is.

CITRULLI *semen: Angurie citrulli dictæ*. C. B. Water meloenen, Citrullen; de zaaden 'er van. [E.]

Deeze plant ontmoet men zelden by ons, dan in de *Kruidtuinen*. De Zaaden behooren tot de vier grooter koude zaaden, en komen in hoedanigheid met de anderen van dien rang overeen.

ENICUS, zie **CARTHAMUS**.

COCCINELLA, seu *Cochinilla*. *Cochinellje*. [L. E.]

Dit is een klein onregelmatig rondagtig lichaam, van buiten van een donker roode, en van binnen van eene heldere hooge roode kleur: het wordt uit *Mexico* en *Nieuw Spanje* overgebracht. Deeze zelfstandigheid heeft men lange gehouden voor het zaad van eene plant: doch uit scheikundige proeven (k) blykt,

(z) *Argentum vivum*. (a) *Sulphur*. (b) *Nausea*. (c) *Arsenicum*. (d) *Cinnabaris artificialis*. (e) *Viscera*. (f) *Oleum essentielle*. (g) *Aqua simplex & spirituosæ distillata*. (h) *Tinctura*. (i) *Affyrische appelen*, *Mexicische appelen*. (k) *Experimenta Chymicalia*.

blykt, dat het een Diertje is; en uit de berichten der beroemdste Natuurkundigen weet men nu, dat het een Gekorven Diertje (*l*) is, welk op de Amerikaansche steeklagtige peereboom leeft, en daaraan blyft hangen, zonder van plaats te veranderen. De *Cochenielle* is vermaard geweest, als een zweetverwekkend (*m*), maagversterkend (*n*) en verdryvend (*o*) middel: doch de Beoefenaars der Geneeskunst hebben 'er nooit eenige groote uitwerkingen van waargenomen. Het wordt meest gebruikt by de scharlaken Verwers; en in de Geneeskunst bestaat deszelfs meeste gebruik in de geneesmiddelen, als met eene drogery, 'er mede te kleuren: want zoo wel wateragtige als geestagtige vogten trekken deszelfs kleur 'er uit. Drie Aftreksels (*p*) in de *Londensche Apotbeek*, en agt in de *Edinburgsche*, met twee Afkookfels (*q*) een Treksel (*r*), en een Conferf (*s*) verkrygen eene schoone rode kleur van deeze Drogery.

COCHLEÆ TERRESTRES, zie LIMACES TERRESTRES.

COCHLEARIÆ HORTENSIS *folia*: *Cochlearia folio subrotundo*. C. B. Tuin-Lepelblad; de bladeren 'er van. [L. E.]

COCHLEARIÆ MARINÆ *folia*: *Cochlearia folio sinuato*. C. B. Zee-Lepelblad: de bladeren 'er van.

Deeze planten, hebben weinig ander verschil, in 't uiterlyk aanzien, dan dat in derzelve tytels uitgedrukt is: in smaak en geneeskragten is de eerste heel veel sterker; en daarom alleen behouden, zoo wel by 't COLLEGIE van *Londen*, als by dat van *Edinburgh*.

Lepelblad is een prikkelend en steekend geneesmiddel, zeer bekwaam om lymige sappen te ontbinden, verstopheden der ingewanden en afgelegener klieren te openen, en de afscheidingen der vloeistoffen te bevorderen: dit kruid is byzonderlyk beroemd in schein-

buiken, en is het voornaamste, dat in deeze soorten van ziekten gebruikt wordt in de Noorder Landen. Deszelfs Winkelbereidingen zyn, een Conferf [L. E.] en Geest [E.]: het is ook een inmengsel in sappen tegen de scheinbuik (*t**), en het saamengestelde Merikswortel water (*v**) [L. E.]; en deszelfs Geest wordt gebruikt, om een Aftreksel (*x**) uit Gomlac te trekken. [E.]

COFFEA [E.]. Koffie: De vrugt van een Oostindische heester, door *Jussieu* genoemd *Jasminum Arabicum lauri folio, cujus semen apud nos Caffè dicitur*.

Deeze vrugt wordt meer gebruikt als voedsel, dan als een geneesmiddel. De geneeskragtige uitwerkingen, die men 'er van verwagt, zyn, de spysverteering (*t*) te ondersteunen, de natuurlyke afscheidingen te bevorderen, en eene geschiktheid tot slaaperigheid voor te komen of te verdryven.

COLOCHYNTIDIS *medulla*: Koloquinten, of bittere appelen; het mergagtig deel van de gedroogde vrugt. [L. E.]

Dit is het voortbrengsel eener plante van 't geslachte der Kauwoerden, die in *Turkyen* groeit. De Vrugt heeft omtrent de gedaante van een Oranje appel; het mergagtig gedeelte derzelve, van de schil en zaaden gezuiverd zynde, wordt alleen in de Geneeskunst gebruikt: dit is zeer ligt, wit, sponsagtig, uit vliesagtige bladeren saamengesteld; van eenen uitsteekend bitteren, walgagtigen, scherpen smaak. De Koloquint is een van de kragtigste en geweldigste buikzuiverende middelen (*v*). Veele uitmuntende Geneesheeren veroordeelen dezelve, als gevaarlyk, ja zelfs als doodelyk: anderen pryzen ze aan, niet alleen als een kragtig purgeermiddel, maar ook als een veranderend middel (*x*) in hartnekkige langduurige kwaalen. Dit is zeker, dat de Koloquint, in de gifte van weinige greinen met groot geweld werkt, het lichaam ontstelt, en somtyds eene ontlasting van bloed veroorzaakt. Veele pogingen zyn 'er gedaan, om

(*l*) Insectum. (*m*) Sudorificum. (*n*) Cardiacum. (*o*) Alexipharmacum. (*p*) Tinctura. (*q*) Decoctiones.
 (*r*) Infusio. (*s*) Confectio. (*t**) Succus scorbutici. (*v**) Aqua rapbani rusticani composita. (*x**) Tinctura.
 (*t*) Digestio. (*v*) Catharticum. (*x*) Alterativum.

om derzelver vergiftigheid, door het bydoen van zuuren, faamentrekkende en diergelyke dingen, te verbeteren: doch deezen mogen de kragt van de Koloquint verminderen; maar op geene andere wyze, dan door de gifte te verminderen even goed zou kunnen gedaan worden. De beste manier om derzelver geweld te verzagten, zonder derzelver buikzuiverende kragt te verminderen, fchynt te wezen, door dezelve met gom, met meelagtige zelfftandigheden, of oliagtige zaaden te ftampen, welk, zonder verandering in de Koloquint zelve te maaken, belet, dat derzelver harsagtige deelen aan de Darmen blyven hangen en derzelver vliezen fteeken, om ze te prikkelen, te ontfleeken, of te verbyten. Zy zyn een innengfel in eenigen der purgeermiddelen, en het buikzuiverend Uittrekfel (y) der Winkels.

CONSOLIDÆ MAJORIS, *feu Symphyzi majoris radix: Symphyzi consolidæ majoris* C. B. Waal- of Smeer-wortel [E.] de Wortel.

Dit is een ruige haarige plant, die aan de kanten der rivieren en op wateragtige plaatfen in 't wilde groeit. De Wortels zyn zeer groot, van buiten zwart, en van binnen wit, vol van een lymig kleverig fap, en van geen byzonderen fmaak. In hoedanigheid komen ze met de *Althea* wortels overeen; doch met dat onderscheid, dat het flym van de *Consolidæ* wat lyveriger is. By de Schryvers vindt men veele belachlyke gebeurteniffen van de *vafstmaakende* of *bechtende* kragten (z) deezer plante verhaald. Het is een innengfel in het faamengeftelde witte afkookfel van de *Edinburgfche Apotbeek*.

CONSOLIDA MEDIA, zie BUGULA.

CONSOLIDA MINIMA, zie BELLIS MINOR.

CONTRAYERVA. [L. E.] Tegengift Wortel.

Dit is een kwaftige wortel, een duim of

twee lang, en omtrent een halven duim dik, van buiten roodagtig bruin van kleur, en van binnen bleek: van alle kanten groeijen 'er lange, taaije, flappe vefels uit, en deezen zyn doorgaans beladen met kleine ronde knoopjes. Deeze wortel heeft eene byzondere foort van fpeceryagtigen reuk, en eenen wat faamentrekkenden heeten bitteragtigen fmaak, met een zagte en zoetagtige foorte van fcherpheid, als hy lang geaauwd wordt: de veezels hebben weinig fmaak of reuk; daarom wordt het knobbelagtig gedeelte alleen gekozen. *Contrayerva* is een van de zagfte deezer zelfftandigheden, die verdryvende (a) genoemd worden: het is buiten tegenspraak een goed en nuttig zweetmiddel (b), en kan veilig ingegeven worden, in veel grooter giften, dan men in de gemeene praktyk gewoon is te doen. Deszelve kragten kunnen zoo wel door water, als verbeterden Geest van wyn worden uitgetrokken, en reizen niet op in de uitdampingē met een van die beiden: de Aftrekkfels (c), en Uittrekkfels van Geest (d) fmaaken fterker naar den wortel, dan die van water. Hy geeft den naam aan een winkel poeder, en is een innengfel in de *Edinburgfche Theriaca*.

COPAL [E.] is eene Hars, die uit verfcheide foorten van groote boomen, welken in *Nieuw Spanje* groeijen, verkregen wordt. Deeze Hars wordt tot ons overgebracht in onregelmaatige klompen, waar van sommigen doorfchynend en van eene geelagtige of bruine kleur, anderen half doorfchynend en witagtig zyn. Zy is nooit, als een geneesmiddel, in gebruik gekomen, en wordt zelden in de winkels gevonden.

CORALLINA: *Mufcus maritimus five Corallina officinarum*. C. B. Koraal of Zee-mos.

Dis is eene getakte fteenagtige zelfftandigheid van eene witte kleur, welke aan de klippen en fomtyds aan de fchulpen der Viffchen groeit. Zy is beroemd, als een Wurmen verdry-

(y) *Extractum Cohærenticum*. (z) *Virtutes consolidantes*. (a) *Alexipharmacæ substantiæ*. (b) *Diaphoreticum*. (c) *Tinduræ*. (d) *Extracta spiritica*.

dryvend (*e*) middel; doch op wat grond, weet ik niet: op den smaak, is 't ten eenemaal smaakeloos.

CORALLIUM RUBRUM. Rood Koraal. [L. E.]

Dit is ook een voortbrengfel van de Zee, van dezelfde natuur, als het voorgaande. Het kan met geene goede reden anders aangemerkt worden, dan als een opflorpend (*f*) middel; en als zodanig komt het in de winkel poeders van kreefts schaal, en wordt fomtyds in de praktyk op zich zelfs alieen voorgeschreven.

CORIANDRI semen: *Coriandri majoris.* C. B. Koriander zaad. [L. E.]

Koriander is een kroontjesdragende plant, verschillende van alle anderen van deezen rang, in 't voortbrengen van klootswyze zaaden. Deezen hebben, als ze versh zyn, een onaangenaamen reuk, die onder het droogen verbeeterd, en vry aangenaam wordt; zy worden aangepreezen als windbreekende (*g*) en maagversterkende (*b*). Zy zyn een inmengfel in het winkel-saamengesteld kalkwater, en het Conserf van Laurierbezen. (*i*)

CORNU CERVI. [L. E.] Hartshoorn.

Men heeft veele ongemeene kragten aan deeze hoorns, en aan alle de deelen van het Dier, in 't algemeen, toegeschreeven; maar de ervaringheid hangt 'er haar zegel niet aan; noch ze schynen ook geenen anderen grond te hebben, dan de groote vreesagtigheid van 't hart, de jaarlyksche vernieuwing van deszelfs hoorns, en eene verbeelding van deszelfs ongemeene langleevendheid; uit deeze omstandigheden heeft men beslooten, dat alle deelen van 't Hart bekwaam zyn om den raazenden *Archeus* te verschrikken, de gezondheid en sterkte te vernieuwen en het leven te verlengen.

De Hoorns, in water gekookt zynde, geeven een verzagende en voedende geley. [E.] Wit verbrand zynde, leverenze eene opflorpende Aarde uit, die zuiverer is van geleyagtige stoffe, dan de natuurlyke aardagtige opflor-

pende dingen; doch welke zwakker bevonden wordt in haare opneemende kragt. Deeze aarde wordt in het witte Kooksel der winkels gebruikt. [L. E.]

CORNI fructus: *Corni hortensis maris.* C. B. De Kornoelje-boom: zyne vrugt.

Deeze vrugt is middelmatig verkoelend en saamentrekkend; doch wordt niet aangemerkt als een Artikel van de *Materies medica*, en daarom uit de *Londensche* en *Edinburgsche Apotbeeken* beide verworpen.

COSTUS. [L. E.] *Costus:* Een wortel uit Oost-Indiën overgebracht.

De Schryvers spreken van twee soorten van *Costus*, zoet en bitter: in de Winkels ontmoet men zelden meer, dan eene soort, de *Costus dulcis officinarum.* C. B. Deeze wortel heeft omtrent de grootte van een vinger en bestaat uit een geelagtig en houtagtig gedeelte, dat in een witagtigen bast beslooten is: het houtagtig gedeelte is zeer taai, heeft geenen reuk, en zeer weinig smaak; het bastagtig gedeelte is bros, van eenen heeten, bitteren speceryagtigen smaak, en eenen aangenaamen reuk, die wat naar dien der Violetten, of Florentynsche Iris gelykt. De *Costus* wordt gezegd lymigevogten (*k*) te verdunnen, de ontlasting van de borst (*l*), de doorwaassening (*m*), en de pis te bevorderen.

Thans ontmoet men hem zelden in voorschriften, en niet dikwyls in de Winkels: in *Mithridaat*, *Tberiaca* en de *Confectio paulina*, de eenige winkelsaamenmengfels, waarin het voorgeschreven wordt, heeft *Zedoary* deszelfs plaats ingenomen.

COSTUS HORTORUM, zie **BALSAMITA MAS:**

COTULÆ FOETIDÆ folia: *Chamaemeli foetidi.* C. B. Wilde Kamillen; de bladeren 'er van. [E.]

Deeze-plant groeit veel onder 't koorn en in woeste plaatsen. In 't uiterlyk aanzien gelykt

(*e*) Vermifugum. (*f*) Absorbens. (*g*) Carminativa. (*b*) Stomachica. (*i*) Elekuarium baccarum Lauri.
(*k*) Humores visceri. (*l*) Expectatio. (*m*) Perspiratio.

lykt ze wel wat naar eenigen van de tuin-kamillen; doch is ligtelyk van dezelve te onderscheiden, door haaren sterken stinkenden reuk. In de tegenwoordige praktyk wordt ze zelden of nooit gebruikt.

CRASSULÆ sive Telephii folia: Telephii vulgaris C. B. Smeerwortel, Hemel-sleutel; de bladeren 'er van. [E.]

Dit is een dikbladerige sappige plant, der huislook niet ongelyk. Zy heeft een slymagtigen wrangen smaak, en wordt daarom aangepreezen als verzagtende; doch is in de praktyk nooit veel geacht geweest.

CREPITUS LUPI, zie LYCOPERDON.

CRETA. [L. E.] Wit Kryt.

Dit is een zuivere loogzoutagtige Aarde, die geheel en al in Azyn kan ontbonden worden; gelyk ook in de ligter zuuren, zodanig, dat ze alle kenbaar blyk van derzelve zuurheid wechneemt. Deeze Aarde is een van de nuttigste opslorpende dingen (n), en moet ook enkel als zodanig worden aangemerkt: de saamentrekkende kragten, welke sommigen 'er aan toeschryven, hebben geenen grond, dan alleen in zoo verre, als de Aarde met zuur verzadigd is; met welke zy een zoutagtig saamentremfel uitmaakt, dat klaarlyk eenigzins saamentrekkend (o) is. Zy geeft den naam aan een Winkel koeldrankje (p) [L.], en een kookfel [E.]; en is een innengsel in de kookjes voor de maagpyn (q). Het Kryt wordt ook gebruikt om het vlugge zout (r) van het ammoniac zout (s) af te scheiden. [L.]

CRITHMI folia: Crithmi sive foeniculi maritimi minoris. C. B. Zee-fenkel; de bladeren 'er van. [E.]

Deeze plant groeit in 't wilden op de rotsen en aan Zee gelegene plaatsen: de bladeren gelyken wat naar die van fenkel; maar de stukken zyn veel dikker en korter: derzelve reuk

gelykt naar dien van Water-eppe; de smaak is heet, bitteragtig, en niet aangenaam. Zy worden gezegd maagversterkende (t), openende (v), en pisdryvende (x) te zyn.

CROCUS: Crocus sativus. C. B. Saffraan; de vezelen of vleeschagtige haartjes, die aan 't einde van 't stampertje der bloemen groeijen, zorgvuldig afgeplukt en tot koeken saamen geperft. [L. E.]

Men ontmoet drie soorten van Saffraan in de Winkels, twee van welken van buitenslands overgebracht worden, de derde is een voortbrengfel van ons eigen land: deeze laatste is veel beeter, dan de twee eersten, waar van ze door de breedheid haarer bladeren kan onderscheiden worden. Als ze in haare volkomenheid is, heeft ze eene vuurige Oranje-kleur, en levert een donker geel afverwfel uit: zy moet versck gekozen worden, niet boven een Jaar oud, in digte koeken, noch droog, noch ook zeer vogtig, taai en valt in 't scheuren, van binnen en van buiten van dezelfde kleur, en van eenen sterken, scherpen doordringenden reuk zyn.

Saffraan is een zeer schoone en nuttige specery: behalven de kragten, die zy met alle de lichaamen van dien rang gemeen heeft; zoo vervrolykt ze merkelyk, wekt de geeften op, en wordt met recht gehouden voor een der kragtigste hartversterkende (y) middelen; in groote giften ingenomen zynde, zegt men, veroorzaakt ze onmatige vrolykheid, tegenwillig lachen, en de kwaade uitwerkingen, die op het misbruik van geestryke vogten volgen. Dit geneesmiddel is inzonderheid dienstig in nederpersingen der Baarmoeder (z), die uit eene koude oorzaake, of verstopping van derzelve afscheidingen (a) voortkomen, en waar andere speceryen, zelfs die van de edelste soorte, weinige uitwerking hebben.

Saffraan deelt alle haare kragten en kleur mede aan verbeterden Geest van wyn, aan Proefgeest, wyn, azyn, en water: een afverwfel met Azyn getrokken verliest veel van zyne

(n) Absorbentia. (o) Subastringens. (p) Fulopium. (q) Troches cardialgia. (r) Sal volatile. (s) Sal ammoniacum. (t) Stomachica. (v) Aperientia. (x) Diuretica. (y) Cordiale. (z) Depressiones hystericales. (a) Obstruclio uterinarum secretionum.

zyne kleur in 't bewaaren: die met water en Geest van wyn getrokken worden, kunnen zuur worden, en dan verliezen zy ook hunne kleur: doch die in zuiveren Geest gemaakt worden behouden dezelve veele Jaaren lang. De Winkel-bereidingen van Saffraan zyn, een Aftrekfel van Geest [E.], een Aftrekfel van Wyn, en Syroop [L.]. Zy is een inmengfel in het hartferkende Conferf (b), [L.], het zweetverwekkende Aftrekfel (c), de borst- en pynstillende Elixirs (d), het Poeder om de verlossing te bevorderen [E.], en verscheide- ne van de saamenmengfels van Aloë.

CUBEBÆ. [L. E.] Cubebe of Staart-peper.

De Cubeben of Staart-peper is een vrugt, die uit Oost-Indiën overgebracht wordt. Deze vrugt heeft groote gelykheid met peper. Het voornaamste verschil, op 't oog te zien, is, dat elke Cubebe voorzien is van een langen slappen steel (waar van daan ze, door sommigen, gestaarte peper (e) genaamd wordt). In speceryagtige hitte en prikkelinge kan de Cubebe by de peper in lang niet haalen. Zy zyn een inmengfel in *Mitbridaat* en *Theriaca*. [L.] en in den saamengestelden Geest van Lavendel. [E.]

CUCUMERIS HORTENSIS semen. Tuin-Komkommer Zaad, [E.]

Deezen behooren tot de vier grooter verkoelende Zaaden; zy zyn minder geschikt, om in 't bewaaren duf te worden, dan de anderen van deezen rang.

CUCUMERIS AGRESTIS fructus: *Cucumeris sylvestris asinini dicti*. C. B. Wilde Kommers; de vrugt'er van. [L. E.]

Deeze plant, die in andere landen in 't wilde gevonden wordt; kweekt men by ons in de Tuinen. Derzelver kruidkundig verschil van de voorgaande bestaat in de kleinheid van derzelver vrugt, welke niet grooter is dan een Spaansche olyf: als ze ryp is, barst ze op een ligte aanraaking, en strooit haar zaad met

geweld uit, en hierom was ze by de Grieken *Elaterium* genaamd. Deeze naam werdt ook gegeven aan 't verdikte sap deezer vrugt, de eenigste bereiding der plante, die in de Geneeskunst gebruikt wordt. *Elaterium* is een sterk buikzuiverend middel (f), en zeer dikwyls werkt het ook naa boven. Twee of drie greinen worden, in de meeste gevallen, gerekend eene genoegzaame gifte te zyn. *Simon Pauli* verhaalt eenige voorbeelden van de goede uitwerkingen van dit Geneesmiddel in Water zuchten (g): doch hy waarschuwt de Geneesheeren hunne toevlugt niet te neemen tot dit middel, ten zy dat zagter geneesmiddelen te vergeefs beproefd zyn; welke waarschuwing wy van harten onderschryven. Want inderdaad moeten alle geneesmiddelen in 't algemeen, die in eene kleine gifte geweldig werken, met de uiterste omzigtigheid en ervaarenheid bestierd worden, om ze eenigzins veilig te gebruiken: waar by moet aangemerkt worden, dat de verschillende wyzen van deeze soorten van geneesmiddelen te bereiden, naar de verschillende handen, die ze gereed maaken, ook noodzaakelyk in kragten moeten verschillen.

CUCURBITÆ semen: *Cucurbita oblonga flore albo, folio molli*. C. B. De Kauwoerden; derzelver Zaaden. [E.]

Deezen behooren tot het gesl der vier grooter koude Zaaden. Zy vereenigen zich met water, door stampinge, tot eene Amandelmelk (b), en leveren, geperst zynde, eene zachte smaakelooze Olie (i) uit; ook bezitten ze de algemeene kragten der vetagtige zelfstandigheden.

CUMINUM, zie **CYMINUM**.

CUPRESSI fructus. De vrugt van den Cypressen-Boom.

Dit is een hooge Boom, die in de warmer luchtstreeken in 't wilde groeit. De Vrugt'er van is een sterk saamentrekkend (k) middel; en wordt in sommige plaatsen menigmaal als zodanig gebruikt: doch by ons wordt ze zeer:

(b) *Confectio cordialis*. (c) *Tinctura sudorifica*. (d) *Ellixir pectorale & pectoricum*. (e) *Piper caudatum*. (f) *Catharticum*. (g) *Hydopes*. (h) *Emulsio*. (i) *Oleum insipidum*. (k) *Adstringens*.

zeer zelden gebeezigd, en niet dikwyls in de Winkels ontmoet.

CUPRUM. [L. E.] Koper.

De Bereidingen van Koper zyn geweldig braaking verwekkende (l), en worden daarom zelden inwendig ingegeven. Sommigen hebben het gewaagd, eene ontbinding van een grein of twee van het metaal, in zuuren van planten (m), in te geeven, en hebben waargenomen, dat het byna zoo haast werkt, als 't in de maag ontvangen is; zoo dat het van goed gevolg zoude zyn, en dienstig om vergift, dat door geslikt is, aanstonds weder op en over te geeven. *Boerhave* pryft eene verzadigde ontbinding van dit metaal, in vlugge loogzoutagtige geeften (n), aan, als een zeer dienstig geneesmiddel in ziekten, die uit eene zuure zwakkelyke, koude, slymige oorzaake voortkomen: als men elken morgen eerst drie droppels van dit Aftreksel (o) met een glas Mede neemt, en de gifte dagelyks verdubbelt, tot vierentwintig droppels toe; zoo wordt het bevonden, zegt hy, opeuende (p), verdunnende (q), verwarmende, en pisdryvende (r) te zyn: en hy verzekert ons, dat hy door dit middel een verouderde Waterzucht in den Onderbuik (s) geneezen heeft; dat de pis, als uit een open pyp, afliep; maar erkent te gelyk, dat het zelfde geneesmiddel, aan anderen beproëfd zynde, hem feilde. Insgelyks pryft hy andere bereidingen van Koper aan, als van wonderlyke uitwerkinge in zekere soorten van kwaade gestellen, zwakheid van de maag enz. doch wy kunnen niet denken, dat het inwendig gebruik van dit metaal aan te raaden of zelfs veilig zyn kan. De Geneesheeren schynen toch in 't algemeen daarin over een te stemmen, dat het inderdaad eene vergiftige hoedanigheid heeft; en 'er zyn maar al te veele voorbeelden van doodelyke uitwerkingen, die gevolgd zyn op het eeten van voedsel, dat in kopere vaten bereid was, welken niet ter dege gereinigd waren van den roest; welken zy, door in de lucht te liggen, aangetrokken hadden.

Men moet groote zorg dragen, dat geene scherpe vogten, of zelfs geen water, voor inwendig gebruik geschikt, lange blyven staan in vaten, die van koper gemaakt zyn; want anders zullen ze zoo veel van 't metaal oplossen, dat ze onaangename hoedanigheden daar door verkrygen. Hier van daan zyn de laatste druipingen van enkele wateren, die in koperen distilleerketels gedistilleerd worden, en merkelyk zuur zyn, dikwyls bevonden, braaking te verwekken (t). Het is merkwaardig, dat de zagte zuure vogten, zoo lang zy kookende gehouden worden, in koperen vaten, niets van 't metaal schynen op te lossen; maar als ze in dezelve, even langen tyd, zonder kooken gelaten worden, zy aanmerkelyk met het koper bezwangerd worden. Hier van daan bereiden de Conserfmaakers, door eene verstandige en voorzigtige bestieringe, de zuurste Syroopen in koperen vaten, zonder aan dezelve eenigen kwaaden smaak te geeven.

CURCUMA. [E.] Kurkema.

Kurkema is een wortel, die uit Oost-Indien overgebracht wordt. Van binnen is hy van eene levendige donker geele, of saffraankleur, welke hy aan wateragtige vogten gereedelyk mededeelt. Hy heeft een aangenaamen, zwakken reuk, en eenen bitteragtigen, eenigzins heeten smaak. *Kurkema* wordt geacht opeuend (v), de Maandstonden bevorderend (x), en van zonderlinge kragt te zyn in de Geelzucht. Het is een inmengsel in het Kooksel voor de Geelzucht (y) van de *Eainburgsche Apotbeek*. Het maakt de pis van eene saffraankleur.

CUSCUTA. Viltkruid.

Deeze plant behoort tot den rang der planten, die Zuig-planten (z) genoemd worden, of die uit het lichaam van anderen uitgroeijen: zy heeft geene bladeren; maar bestaat uit eene menigte van sappige draaden, die saamen geklist zyn.

'Er zyn twee soorten van dezelve, *Cuscuta major* C. B. welke gemeenlyk in de heiden op

(l) Emetica. (m) Acida vegetabilium. (n) Spiritus alkalinii volatiles. (o) Tinctura. (p) Aperiens. (q) Attenuans. (r) Diuretica. (s) Ascites. (t) Emetica. (v) Aperiens. (x) Emmenagogica. (y) Decoctione iderica. (z) Planta parasitica.

op de doornen en netelen groeit, gelyk ook in de Vlasvelden, en andere welgemeste plantten; en de *Cuscuta minor*, of *epithimum* van den zelfden Schryver; zoo genaamd, om dat ze nergens anders op, dan op de *thym* gevonden wordt. Deeze laatste wordt voor de beste, in 't geneeskundig gebruik, gehouden, en wordt gemeenlyk uit *Leghorn* en *Turkyen* overgebracht, met toppen en steelen van *thym* 'er onder gemengd. *Epithimum* heeft eenen vry sterken reuk, en eenen wrangen eenigzins prikkelenden fynen smaak. Deszelfs kragten zyn tot nog toe niet bepaald; de Ouden plaatsten dit kruid onder de buikzuiverende (a), doch die 't zelve met dat oogmerk ingegeven hebben, zyn doorgaands te leur gesteld.

CYANI flores: *Cyani segetum*. C. B. De blaauwe Koornbloem.

Dit Kruid is zeer gemeen onder het koorn. De bloemen hebben eene schoone blaauwe kleur, welke zy, als ze zorgvuldig en schielyk gedroogd worden, een zeer langen tyd behouden. Wat derzelver kragten aangaat; de tegenwoordige praktyk verwacht 'er in 't geheel geene van; desniettegenstaande zyn ze voor deezen beroemd geweest tegen de beetten van fenynige beesten, besmettelijke ziekten, hartkloppingen (b) en verscheidene andere ongemakken.

CYCLAMEN, zie **ARTHANITA**.

CYDONIA MALA, *eorumque semina*: *Fruktus Coronæ mali*. J. B. De Kwee-boom; de Vrucht en haare Zaaden, [L. E.].

Kweeën hebben eenen zeer wrangen zuuren smaak: in eene kleine gifte ingenomen, worden ze gehouden het braaken te beletten, en buikloopen te stoppen; en rykelyker gebruikt, open lyf te maaken. De Zaaden zyn vol van eene slymagtige zelfstandigheid, welke zy gereedelyk aan wateragtige vogten mededeelen: een Once zal drie pinten water zoo dik en ly-

merig maaken, als het wit van een ey. Een Syroop [L.] en Geley [E.] van de vrucht, en een slym van de Zaaden [L.] worden in de Winkels gehouden.

CYMINI semen: *Cymini semine longiore*. C. B. *Foeniculi orientalis, cumini dicti Tourn.* Kommyn Zaad. [L. E.]

Dit is een kroontjesdragende plant, gelykende uiterlyk naar fenkel, maar is veel kleiner: De Zaaden worden voornaamelyk uit *Siciliën* en *Malta* overgebracht. Kommyn zaad heeft een bitteragtigen heeten smaak, verzelde van eenen speceryagtigen geur, die niet van de aangenaamste soorte is. Zy worden voor windbreekende (c) gehouden, doch zelden gebruikt. In de Winkels bewaart men eene wezendlyke olie (d) van dezelve; en zy geven den naam aan een pleister (e) en een pap. (f) [L.].

CYNOGLOSSI radix: *Cynoglossi majoris vulgaris*. C. B. Hondstong; de Wortel 'er van.

De bladeren deezer plante worden geoordeelt naar eene tonge te gelyken, waar van zy ook den naam heeft; zy zyn met een witten dauw bedekt: de plant groeit in 't wilde in schaduwagtige plaatfen. De wortels hebben een vunzigen onaangenaamen reuk, en een wrangen bitteragtigen smaak, die met eene slymagtige zoetigheid bedekt is. De kragten deezer wortels zyn zeer twyfelagtig; want in 't algemeen wordt hy voorondersteld, verdoovende (g) te zyn, en by sommigen, dat hy zodanig en te gelyk vergifig is: anderen verklaren, dat hy geene kragt altoos van deezen aart heeft, en merken hem aan, als een louter slymagtig saamentrekkend middel (b). Doch de tegenwoordige praktyk geeft 'er in 't geheel geen acht op tot eenig oogmerk.

CYNOBASTI fructus: *Rosæ sylvestris vulgaris, flore odorato incarnato*. C. B. De wilde

(a) Cathartica. (b) Palpitationes cordis. (c) Carminativum. (d) Oleum essentielle. (e) Emplastrum.
(f) Cataplasma. (g) Narcotica. (h) Adstringens glutinosum.

wilde Doorn, honds roos, of hagedoorn; de Vrucht 'er van, [L. E.]

Deeze heeft groeit in 't wilde, in heggen, door geheel *Engeland*. De bloemen hebben eenen aangenaamen reuk; maar zoo zwak, dat *Parkinson* en anderen de plant *Rosa sylvestris inodora* (i) genoemd hebben: een water, van dezelve gedistilleerd, ruikt zeer aangenaam. De vruchten of beziën bevatten een zuuragtig zoetagtig vleesch; met een wrange prikkelende stoffe, welke de zaaden in zich fluit, van welken het vleesch zorgvuldig moet gezuiverd worden, eer men het inwendig inneemt: het COLLEGIE van *Wirttemberg* merkt aan, dat het verzuim van deeze voorzorge fomtyds eene jeuking en ongemakkelykheid omtrent den Aars veroorzaakt; en ik zelf heb waargenoomen, dat Conserf van de zelve geweldige braaking veroorzaakte. Conserf is de eenige Winkelbereiding van deeze vrucht.

CYPERI LONGI radix: *Cyper odorati radice longa, sive Cyperi officinarum*. C. B. Wilde Galigan, Cyper-Wortel; de Wortel 'er van.

Dit is een plant van de grasbladerige foorte (k); zy wordt fomtyds in 't wilde, op moerassige plaatsen, in *Engeland* gevonden; de wortels zyn doorgaands uit *Italien* tot ons overgebragt. Deeze Wortel is lang, slap, gekronkeld, en vol met knopen of kwasten: van buiten is hy donker bruin of zwartagtig, van binnen wit van kleur; van eenen speceryagtigen reuk, en eenen aangenaamen heeten smaak: en beiden, zoo wel de reuk, als de smaak worden door maatige uitdrooginge nog verbeterd. *Cyperus* wordt geacht een goed (l) Maag- en windbreekend middel (m) te zyn; maar tegenwoordig wordt 'er weinig werk van gemaakt.

DACTYLI: *Fructus palmae majoris*. C. B. Daadels [E.].

Daadels zyn de vruchten van den grooten Palmboom; half gedroogd hebbenze byna de

gedaante van een Aker, of Eikel, maar zyn doorgaands grooter, en bestaan uit een zoet vleeschagtig gedeelte en een harden steen: de besten worden van *Tunis* overgebragt. Voor deezen werden ze gebruikt in Borstdranken (n) en onderfeld, behalven hunne verzagende en verdikkende kragt (o), eene zagte faamentrekking (p) te hebben.

DAUCI CRETICI semen: *Dauci foliis faeniculi*. C. B. *Daucus*; kroontjes kruid, Vogelneest, Kandische-peen, wilde peen, krooten van *Creta*; de zaaden 'er van. [L. E.]

Dit is een kroontjesdragende plant, die in de *Levant* en de warmer deelen van *Europa* in 't wilde groeit. De Zaaden, die uit *Creta* overgebragt worden, hebben eenen heeten bytenden smaak, en eenen speceryagtigen niet onaangenaamen reuk. Zy zyn windbreekende, en worden gezegd pisdryvende (q) te zyn, doch tegenwoordig zelden anders gebruikt, dan als innengfels in de *Misbridaat* en *The-riaca*.

DAUCI SYLVESTRIS semen: *Pastinaca sylvestris tenuifoliae Dioscoridis, vel dauci officinarum*. C. B. Wilde krooten; de Zaaden 'er van. [E.]

Deeze plant is zeer gemeen in Weiden en braakland, door geheel *Engeland*. De Zaaden bezitten dezelve kragten, als de *Daucus Creticus*, maar in een minderen graad; en ze hebben dikwyls derzelve plaats vervuld in de Winkels, en zyn zelve vervangen door de zaaden van de Tuin krooten: deeze laatsten zyn de zwaksten van de drie, in heetheid en geur: terwyl de zaaden van de Candische krooten verre de sterkste zyn.

DENTES LEONIS, sive *Taraxaci, radix & folia*: *Dentis leonis latiore folio, & angustiore folio*. C. B. Paerde bloemen; de wortel en 't zaad. [E.]

Deeze plant is gemeen in de velden en onbebouwde plaatsen: zy heeft verscheidene getande

(i) Veldroos zonder reuk. (k) *Planta graminifolia*. (l) *Stomachicum*. (m) *Carminativum*. (n) *Decollines pectorales*. (o) *Virtus emolliens & inspissans*. (p) *Adstringentia*. (q) *Diuretica*.